

ANTONIO ZAVALA, S. I.

Pastor Izuela (1780-1837), Ezkioko ta Segurako itxuak

29 FEB. 1972

PASTOR IZUELA (1780-1837)
EZKIOKO TA SEGURAKO ITXUAK

AUSPOA LIBURUTEGIA

106

Azalean: *Izurola* edo *Izuela*, Pastor Izuela
bertsolaria 1870 urtean jaio zan ba-
serria.

COLECCION AUSPOA

Administración: Plaza de Santa María, 2 — Tolosa
(Gulpúzcoa-España) Tel. 661612

Dirección: Rvdo. P. Antonio Zavala, S.J. Colegio de
S. Ignacio. Ategorrieta. — San Sebastián.

ORDAINDU BEARRAK:

Urte betekoa: 420 pezeta

Ongilleak: 700 »

Atzerrian: 560 pezeta

Ale bakarra: 50 »

ANTONIO ZAVALA

Pastor Izuela (1780-1837)
Ezkioko ta Segurako Itxuak

AUSPOA LIBURUTEGIA

1971

© Auspoa Liburutegia
Toíosa (Gulpúzcoa)

Depósito Legal. S. S. 415/71
IZARRA - Peña y Goñi, 13
San Sebastián - Julio 1971

ARKIBIDEA

PASTOR IZUELA (Agustin Arruti Larragoien) (1780-1837)

Pastor Izuela	11
Zenbait bertso	24
Zenbait ateraldi	30
Neguko arratsetan su ondoan kontu kontari "Abenduan ogeian..."	34 37
Azaria	40
Txakurrarenak	42
Patxi Elosuk eta Izubelako artzaiak egiñda- ko tratubaren gaiñian Pastorrek jarritako itz neurtubak	51
"Alegrantzi aundirik..."	59
(1835) Kanta konsideragarriak milla zortzi- reun da ogei ta amabostgarren urtean Pas- tor Izuelak jarriak	67
"...Auspez lurtean jarririk..."	75

EZKIO-KO ITXUA

Ezkioko itxua	87
Bertso Berriak: "Orain bertso berriak bear ditut ipiñi..."	93

Bertso Berriak Ezkioko itxuak jarriak: "Orain kanta berri bat bear det ifini..."	99
Ezkiogako itxuak paratutako bertso berriak eternidadearen gañean: "Akordatu gaitetzen, munduko jendea,..."	109
SEGURA-KO ITXUA (Joakin Luzuriaga Oria)	
(1824- ?)	
Segura-ko itxua	119
Bertso Berriak itxu baten gañian jarriak: "Orain kantu berri bat biar nuke jarri..."	129
Bertso Berriak Segura-ko itxuak eta bere andriak alkarri jarriak: "Segura-ko itxuak bere andriari..."	136
Bertso Berriak: "Bertso berri batzuek bear ditut jarri..."	143
Bertso Berriak: "Bertso berri batzuek aurtengo urtian..."	150

PASTOR IZUELA

Agustin Arruti Larragoien

(1780-1837)

PASTOR IZUELA
(1780-1837)

Pastor Izuela bertsolariaren aditzera aspalditik genduan; bertso biltzen asi giñanetik noski. Aren zenbait bertso ere andik eta emendik eskuratuta genduan. Bañan bertso oietan ez da aren izenik eta ez beste argibiderik ematen. Aiako Izuela baserrikoa omen zan; ori besterik ez genekian. Izuela ori Altzola ballaran dago.

Ala, Altzolara joan giñan. Emen esan ziguten bertsolari orren ondorengo bat, Jesusa Arruti, Izuelan bertan bizi zala, ta arengana joateko.

Joan giñan eta baietz esan zigun: Pastor Izuela bere aurreko aitonen baten anaia izan bear zuala. Bertsolari ori ere Arruti zala, bañan ortik aurrera etzekiala ezertxo ere. Bere aita zanak makiña bat ipui ta bertso esaten zuala arenik; bañan berak etzuala bat ere ikasi.

Urrengo batean, Altzolan bertan esan ziguten Izuelan jaiotako bat Durango on-

doan bizi zala, Yurreta-n; ura ere Arruti zala, Praixku izenez; ia larogei urte zituala, ta, iñork ezer jakitekotan, Praixku orrek jakingo zuala.

Joan giñan, beraz, Yurretara, Praixku orren etxera, Amatzarrota-ra. Bai pozik bueltatu ere. Argibide ederrik eman zigun. Bestela bertsolari au noiz eta nun jaio ta il zan ta beste argibide asko ere jakin gabetan gelditu bearrean giñan. Alperrik litzake iñungo artxiboan saiatzea. Bañan Praixku orrek emandako argibideai jarraituz, bertsolari orrekikoa nai-ko argi gelditu zaigu.

Esan zigun Pastor Izuelaren anaia bere aitonaren aitona izan bear zuala; gero gertatu da anai ori Praixkuren aitonaren aita izatea. Ta Urdanetako Sâberri baserrira ezkondu omen zan, da bertan il; ori baño len, Pastorrek familirik etzuala ta koñadua bertara ezkondu zala.

Ortaz gañera, Aiako aiton batek emanda, beste argibide au genduan: Leandro Urretabizkaia apaiz jaunak esaten omen zuan, gerra asi baño lentxeago, Pastor Izuela il zaneko eungarren urte muga laixter zala, ta omenaldiren bat egin bear zitzaiola.

Leandro Urretabizkaia jauna Aian il zan, gerra asi ta berealaxe. Sagasti bate-

an ilda arkitu zuten. Biotzeko atakeren bat izan omen zuan. Aren oroigarri, antxen dago arri bat, il zan tokian, Oriotik Aiarako bide bazterrean, ia ia Aiako sarreran.

Aiara etorri baño len, apaiz jaun onek ogei ta amar urte egin zituan Altzolan: 1901garrenetik 1931garreneraño.

Orduko aiton amonen aotik, gaur baño argibide geiago jaso zezakean noski, Pastor Izuelak izen-abizenak nola zituan eta noiz il zan. Orregatik, aren esana, Pastoren eungarren urte muga laixter zala alegia, ez genduan pentsatu baztertu bear zanik.

Oiek ziran gure oñarriak, azterketa au egiten asterakoan. Ta argibide oiek, zuzen zuzen, Agustin Arruti zeritzan eta 1780 urtean jaio ta 1837garrenean il zan gizon batengana eramán gaituzte. Gizon ori degu Pastor Izuela bertsolaria.

Orretarako, Altzola ta Urdanetako artxiboetan, iruna saio egin degu; Aiakoan, berriz, bat bakarra.

Urdanetakoan, lenengo 1836 urte inguruan Arrutiren bat il ote zan aztertu nuan. Asi orduko agiri au arkitu nuan:

«El dia siete de Junio de mil ochocientos treinta y siete fue depositado

en el campo santo de esta Parroquia el cadaver de Agustin de Arruti, natural de Alzola y Parroquiano de esta, que murio el dia anterior, sin haber recibido los santos sacramentos, de edad de sesenta y quatro años, no testó y para que conste firmo en Urdaneta, mes y año ut supra.

Dn Agustín de Urquiola.»

Oso agiri motza gertatu zitzaigun: ez gurasoen izenik, ez ezkondua ala alarguna ala ezkongaija zan; ez-ta il zan etxearen izena ere. Iru argibide soil soilik: izena Agustin zuala, Altzolan jaioa zala, ta irurogei ta lau urte zituala.

Altzolako artxiboan bi «Agustin de Arruti» arkitu genituan, biak Izuelan jaioak, edo agiriak beti diotenez esateko, Izurrolan: bata, «Agustin Ignacio Arruti Illarramendi»; ta bestea, «Juan Agustin de Arruti Larragoien». Biak aita batenak, bañan bi amagandik jaioak.

Oien aita, «Domingo de Arruti» zeritzan. Gurasoak zituan Frantzisko, Aizarnakoa, ta Jazinta, Altzolakoa. «Cathalina de Illarramendi»-rekin ezkondu zan, Aiako elizan, 1759/II/18an. (1)

(1) Aiako 4garren ezkontz liburua 121garren orri aldean.

Guk arkitu ditugunak, sei seme alaba izan zituzten: Maria Azentzia, 1760/III/10an jaioa; Roman, 1762/XI/17an; Joseph Antonio, 1765/I/28an; Agustin Inazio, 1766/I/29an; Maria Inazia, 1768/VII/6an; ta Maria Karmen, 1769/VII/12an (2).

Bañan ama, Maria Katalina, 1770/XII/6an il zan, aur egin ondorean; *de sobreparto*, agiriak dionez. (3)

Aita, Domingo, berriro ezkondu zan, 1772/VIII/11an, «Maria Bernarda de Larragoien»-ekin. Maria Bernarda au Aia-koa zan; aita, Juan Bautista, Aiakoa, ta ama, «Maria de Arruti», Errezilkoa.

Domingo ta Maria Bernardak zortzi seme alaba izan zituzten: Juan Inazio, 1773/VI/26an jaioa; Inazio Antonio, 1775/IV/12an; Juan Antonio, 1777/V/30an; Juan Agustin, 1780/II/8an; Maria Antonia, 1782/VII/15an; Jose Inazio, 1785/VII/21an; Frantzisko Inazio, 1788/II/25an; ta Maria Antonia, 1794/V/10an.

Danetara, beraz, amalau seme alaba izan

(2) Agiri auek danak Altzolako bataio liburuan daude, Agustin Inaziorena izan ezik; au Aian bataiatu zuten, bostgarren bataio liburuan, 187garren orri aldean, esaten danez. Bañan Altzolako Izurolan jaioa zala esaten da. Ez du esaten zergatik eraman zuten Aiara bataiatzera.

(3) Altzolako eriotz liburuan, 100garren orri aldean.

zituan Domingo onek, eta guzi guziak Izurolan jaioak, agiriak garbi asko esaten dutenez.

Esan bezela, bi «Agustin de Arruti» genituan; bat berezi bear beraz.

Beste familikorik, ez da liburuetan inor ere ageri, izen-deitura oiek dituanik. Ta Urdanetako agirian, Altzolan jaiotako Agustin Arruti dalako ori, 64 urterekin il zala esaten da, ta urte onetan Agustin Inaziok 71 urte zituan, ta Juan Agustinek 57.

Ortik argitasunik etzan ezkerok, bakoitzak zer bizitza-modu egin zuan aztertu genduan.

Agustin Inazio ori, 1798/IV/23an, Maria Bautista Oiarbide-rekin ezkondu zan.

A m a i k a seme alaba izan zituzten. Emaztea il zan lenengo, 1834/I/31an, 60 urterekin; Agustin, berriz, 1848/VI/22an il zan, 84 urterekin. Ta biak Izurolan il ziran.

Urdanetan il zana, beraz, beste anaia degu. Ta, esan bezela, zenbat urte zituaneko ortan, oker dago eriotz-agiria: 64 urte ezartzen dio, ta 57 zituan.

Agustin Inazio ezkondu zan egun berean, beste anai bat ezkondu zan Altzolan bertan: Juan Arruti Larragoien. Ta Ma-

ria Bautista Oiarbide-ren aizpa batekin ezkondu ere, Maria Antoniarekin. Bi anai, bi aizparekin alegia. Lenengo biak, Izurrolan bizi izan ziran; eta beste biak Sorain baserrian, Altzolan bertan.

Senideetan iru Juan ziran: Juan Inazio, Juan Antonio ta Juan Agustin. Iru auetatik zein da Sorain baserrira ezkondu zana? Juan Agustin ez beintzat. Artean emezortzi urte besterik etzuan, da ez du itxurarik.

Bañan duda guziak kentzen dituana auda: 1828/V/4an, Agustin de Arruti Larragoien, Altzolan jaioa, «Maria Cathalina de Iruretagoiena Arruti»-rekin ezkondu zan, Aiako elizan. (4)

Ta Arruti Larragoien senideetan Agustin izenekorik besterik ez baitzan, audegu iñondik ere bear genduana.

Agiri ortan bertan esaten danez, Agustin ori alarguna zan, bere lengo emazte zana «Maria Josefa de Lete» izan zuana.

Ez du esaten, ordea, lenengo emazte ori nungoa zan. Ta guk ere ez degu iñon arkitu non ta noiz ezkondu ziran; ezta ere emazte ori non ta noiz il zan; ezta ere seme alabarik izan zuten. Olakorik ez da

(4) Aiako bostgarren ezkontza liburua, 130garren orri aldean.

ageri ez Altzolan, ez Urdanetan eta ez Aian.

Bañan bigarren andre orrezaz, Maria Katalina Iruretagoiena-z alegia, zerbait geiago esan genezake.

1786/I/18an jaio zan, ta Urdanetako Sarobeberri baserrian jaio ere, bataio agiriak dionez.

Baserri orri gaur egunean Sâberri esaten zaio. Bañan agiri zarretan Sarobeberri deitzen zaion ezkerro, guk ere orrela esango diogu.

Yurretako Praixku Arruti-k zionez, Pastor Sarobeberri baserrira ezkondu zan. Nora ezkondu zan ez degu paperetan arkitu, bañan emaztea angoa zala jakiteak, bide zuzenetik goazela adierazten digu, gure iritzirako beintzat.

Maria Katalinaren gurasoak, Joakin, Urdanetakoa, ta Maria Josefa, Errezilkoa, izan ziran.

Maria Katalina onek, 1813/IX/11an, artean ezkongaiia zala, aur egin zuan; Frantziska Antonia izenarekin bataiatu zuten. (5)

Bataio liburuetan ez degu arkitu Agustin eta Maria Katalinaren seme alabarik.

(5) Urdanetako bataio liburuan, 74garren orri aldean.

Maria Katalina au, 1839/VII/26an lurperatu zuten, 57 urte zituala. Bañan agiriak ez du esaten zein etxetan il zan.

Alde aundia izaten da askotan agiri batetik bestera. Maria Katalina au jaio zan garaian, orduko apaizak, «D. Ignacio de Muxica» zeritzanak, txetasun guziak jartzen zituan: aurra zein etxetan jaioa zan, gurasoak eta aiton-amonak nortzuk zituan da abar. Ta Agustin ta Katalina auek il ziranean, orduko apaizak, «D. Agustin de Urquiola» zeritzanak, agiriak motz motz uzten zituan, eta etzigun orrekin mesede aundirik egin...

Ala, agiriak ixilik daude Agustin ori non il zan. Bañan Sarobeberri illa izateak itxura asko du.

Ala ere, ez det uste Agustin ori iñoiz ere Sarobeberriko etxejoaun izan zanik. Lenengo etxejoauna Maria Katalinaren aita ikusten degu; bigarrena, Maria Katalinaren anaia, Bartolome, Laurkin'eko Maria Frantziska Arruti-rekin ezkondua. Ta urrena, Bartolome orren seme bat, Jose Frantzisko, Errezil-ko Manuela Inazia Azpiazu-rekin ezkondua.

Jose Frantzisko au 1836/VIII/3an ezkondu zan, Agustin Arruti il baño amai-ka illabetez aurretik. Yurretako Praix-

kuk zionez, ordea, koñadua izan zan Sarobeberrira ezkondu zana, Pastorrek familiarik etzuala-ta. Koñaduaren ordez illoba azaldu da paperetan. Guretzat berdin noski.

Pastor Izuela bertsolaria etzaigu bere bertsoetan da abar iñoiz ere nekazari agertzen; bai ordeaazienda gobernatzen edo ganadu tratuan. Sarobeberriko nekazaritza aurrena koñaduak eta gero illobak eramango zuten, beraz; ta Agustin edo Pastor Izuela ori artzai eta tratante bezela saiatuko zan. Izan ere, Sarobeberriri mendi mendian dago; andik gora ez da sororik geiago, dana larrea da; ez da, beraz, paraje txarra aziendarentzat.

Garai aietan olako asko izaten omen zan: anai bat, maiorazkua, nekazari, ta beste bat, baserri berean, artzai. Agustin edo Pastor Izuela orren bizimodua ere, orrelakoxea izango zan.

Ez dakit irakurleak pazientzirik izan duan itzaurre au oneraño irakurtzeko. Aspertu-aldi ori artu badu, naiago nuke emengo txeetasun guziak ondo ulertu balitu.

Bañan, nere iritzirako beintzat, dudarik ez da Pastor Izuela esaten zioten bertsolaria ta agirietako «Agustin de Arruti»

au, biak bat ditugula, 1780garrenean Al-
tzolan jaioa ta 1837garrenean Urdanetan
illa.

* * *

Ta orain, itzaurrearen azkeneko zati
onetan, Pastor Izuelaren bizitzaz aiton
amonen aotik jaso ditudan argibide ba-
tzuk jarriko ditut. Artxiboetakoak baño
ariñagoak eta gozoagoak izango dira
noski.

Ta aurrena, Pastor Izuelaren eriotza.
Onela kontatu zigun Yurretan bizi dan
Praixku Arruti orrek:

«Pastor Izuela gaixorik zegoan. Koña-
duak (6) onela esan zion:

—Arta-jorrara joan bear degu!

Ta Pastorrek:

—Bai, joan! Ta Josafata arte!

—Josafata arte?

—Bai, ni gaur amabietarako ilko naiz.

Ta eguerdian, Santa Engrazia ermitan
amabiak jotzen ari zirala, oju au leiotik:
Joateko azkar, azkeneko asnasetan zala-
-ta.

Korrika joan ziran, bañan iritxi zira-
neko, Pastor illa zan».

(6) Bearbada, illoba izango zan au esan zuana.

Emengo bi txeetasun oso egoki datoz eriotzako agiriarekin, au ain motza izanik ere.

Agiriak dienez, etzioten elizakorik eman; ta, Praixkuk esan digunez, etxekoen uste gabetan il zan.

Ta bestea Garagarrillaren seigarrenean il zala, arta jorra egiteko garaia, ain zuzen.

Negu batez, otzak ardi guziak il omen zizkion. Orduan bertso saltzeari ekin zion, eta ortik bildu zuanarekin, berriro ere len añako artaldea osatu zuan.

Artzantzan jarduten zala, izengoitiak berak salatzen du: Pastor. Pastor Izuela esan oi zaio beti, euskeraz Izuelako artzaia bear bazuan ere...

Bañan artzantzan ez-ezik, ganadu trantuan ere jarduten zan. Bertsoetan ala agerida.

Oso bertsolari iaioa omen zan. Bein batez, beste bertsolari batekin desafioa-edo egin zuan; bakoitzak berrogei ta amarna bertso kantatu bear zituan. Bukatu zutenean, juradokoak epaia ezin emanik gertatu ziran. Orduan bi bertsolariai galdetu zieten ia len kantatutakoak berriro kantatuko zituzten. Besteak ezetz eta

Izuelak baietz; baita kantatu ere. Orduan juradokoak Izuela eman zuten irabazle.

Ta, azkenik, Pastor Izuela au gure bertsolaririk zarrenetako bat degula esan nai nuke. Lenago ere izango ziran noski, bañan aien izenik ez da gureganaño irixi. Pastor Izuela onek, gero bertsoetan agertuko danez, Pernando Amezketarra, Txabolategi ta abar izan zituan bere kideko bertsolariak. Ain antziñakoa izateko, bertso mordoxka polita eskuratu degu.

ZENBAIT BERTSO

Iñauteri egun batez, arditara-edo Iturriotzera joanda, bentako sukaldera sartu ta surtan sardin zarra erretzen ari zizala ikusi zuan.

Orduan bertso au kantatu zuan Pastorrek:

Baietz usteko dezute bañan
ez nago oso lasaia:
zalduniote egunerako
sardin zarraren usaia,
animarentzat mesederik ez,
gorputzarentzat etsaia;
ezta orrela kostumbratua
Izuelako artzaia.

Gertaera, Izurolan jaio ta gaur Bizkai-ko Yurretan bizi dan Praixku Arrutik kontatu digu.

Bertsoa, Jose Ramon Erauskin eta Juan Mari Lujanbiok eman digute. Biak Txiritaren illobak dira, ta bertsoa bere

osabari ikasia dute. Juan Marik onela esan digu:

«Karnabal eguna izaki; Txirrita gure etxean zan, Saiburun. Goizean jeiki ta sukaldera etorri zan, esku batean alpretak eta bestean galtzerdiak, artillezko zuri zuriak, zituela. Gure arreba-edo sardin zarra erretzen ari zan, da Txirritak usaia aditu ta orduan bertso zar ori kantatu zuan.»

* * *

Aldi artan Pastor Izuela Tolosan zan, ferira joanda. Pipa erretzen ari zan, da alako batean or azaltzen zaio Pernando Amezketarra, onela esanaz:

—Ixuela, ekak pipa bete tabako!

Ta Pastorek bertso onekin erantzun zion:

Errondilla kaleko
bigarreno dendan
tabakua saltzen dek
diruaren prendan;
nei librako pezta bitik bera
etzidatek eman,
i're jua ai da esango diek
zenbatian saltzen dan.

Ta orduan Pernandok onela erantzun zion:

Emen ebiya ai dik,
mendietan laño,
ordu t'erdi badauzkak
emendik etxeraño;
ezpâiz azkarrago juaten
onuntz etorri baño,
loitan sartuko al aiz
ipur-zuloraño! (1)

Pernandok etzuan jakingo Pastorren etxearen berri. Tolosatik Izurolara lau ordu daude; ta Sarobeberrira, berriz, bost.

Bertso auek len ere argitaratuak ditu *Auspoak*, 49-50garren zenbakian, 45garren orri-aldean.

* * *

Or nunbait ere bertso au kantatu omen zuan Pastor Izuelak:

(1) Praixku Arruti, Izurolan jaioa, gaur Bizkai-ian, Yurretan, bizi dana.

Lau lagunek naute
gaur kontuan para:
nêtzat kontrariyon bat
gaur Tolosan bada;
naiz dala probintzianua,
igual naparra,
ez diot faltatuko
euskalduna bada. (2)

* * *

Naparroara joan zan batean, onela
kantatu zuan bertso baten bukaera:

Zeñekin ai zeraten
ez dakizuela,
euskaldun baten bildur
ez da Izuela. (3)

* * *

Goierrira-edo joanda, bertso au kanta-
tu omen zuan bein batez:

(2) Juan Bautista Gesalaga bertsolaria zana, Zarautz,

(3) Juan Migel Beobide, Asteasu.

Zapata galdu eta
abarkarikan ez,
berriak erosteko
polsan dirurik ez;
Goierrin gelditu naiz
oñetako miñez,
orrela bizitutzen
eztek oso errez. (4)

* * *

Pastor Izuela ta bere lagun bat Aiatik Orioko ferira zijoazen. Lokate baserritik pasatzean, soroan bi idi-parerekin lanean ari zirala ikusi zuten. Karea zabaldua zeukaten, eta ura nastutzen ari ziran.

Lagunak onela esan zion:

—Ixuela, oiek danak arrapatzeko moduan bertso bat bota zak lau puntutan!

Erantzun zion:

—Bai, ederki zio; oraintxen nengoan nere kontutan!

Ta onela bota zuan:

(4) Praixku Arruti Izurolan jaioa, gaur Bizkaian, Yurretako Amatzar-errotan.

Inazio goia ta
Joxe Antonio bia,
batak lau-ortza eta
bestiak aria;
ola nastutzen dituk
lurra ta karia,
oi dek nekazarien
kurixidadia! (5)

(5) Praixku Arruti, Izurolan jaioa, gaur Bizkaian,
Yurretan, bizi dana.

ZENBAIT ATERALDI

Bein batez, alkar-izketa au izan omen zuten apaizak eta Pastor Izuelak Aiako zimitorioan:

«Apaizak:

—Ola, Pastor Izuela!

Izuelak:

—Jaungoikuak egun on dizuela!

Apaizak:

—Pasiuan, pasiuano?

Izuelak:

—Bai, ta ondo izateko desiuan!

Apaizak:

—Obe zendun, orrela ibilli bañon, etxean egon soseguan!

Izuelak:

—An egonda ere ezer ez etxitxuan!» (1)

* * *

Urrengo gertaera au *Aranzazu* aldizka-

(1) Zarautzko Juan Bautista Gesalaga, Zaldubi bertsolaria zanak bialdutako orri batetik.

ritik artu degu, 1954, 8garren zenbakitik, «Bertsolarien ateraldiak» deitzen dan eta «Joxe Errota» batek firmatzen duan artikulo batetik.

Ateraldi auek berak Basarrik ere argitaratu zituan *La Voz de España*-n, 1955 / X/2an.

«Zarautz inguruan izan zan artzai xelebre bat. «Izuela artzaia» deitzen zioten. Egun guztian, ardi zai zebillela, bertsoak kantatu besterik ez omen zuan egiten, eta itzegin ere bertsoan itzegiten omen zuan. Bein batez Zarautzera jetxi zan eta bi estudiantekin topo egin zuan. Auek zein zan ezagututa parra pixka bat egitearren txantxaz asi ziran:

—Kaxo, Pastor Izuela!

—Egun on Jainkoak dizuela!

Txapel zarrakin etorri zan eta txapel erdiko mototxa puskatuta euki, eta aieta-ko batek esan zion:

—Kontxo, Pastor, orixe txapel modakoa!

—Sobre zeukalako kendu zioat ortik gorakoa! (2)

(2) Joxe Errota dalako orrek *or goikoa* jartzen du; obeto dagoalakoan, Basarrirena jarri degu: *ortik gorakoa*.

—Gaitako al gaude, Pastor, gaitako?

—Etxean badiat ohea jaitako!

Eta orrela jarraitu zuan, berak ere estudianteen lepotik par pixka bat egiñik.»

Basarrik onela adierazten du txapelarena:

«El pastor acostumbraba tocarse con la boina carlista, cuya borla no llevaba entera, sino partida por la mitad.»

* * *

Bañan P a s t o r Izuelaren bertso-erantzuerarik ezagunena, onako au da:

Bein batez, txarteletara-edo j o a n d a,
apaizak onela galdetu zion:

—Birtute teologalak zein dira?

Ta Pastorrek:

—Lenengoa fedea,
bigarrena esperantza;
irugarrengo orrek badu
milla bat mudantza:
il da karidatea,
bizi da mengantza!

Ala eman zigun Pello Errotaren alaba Mikela z a n a k. *Euskal-Esnalea* aldizkariak (3) beste onela dakar:

(3) *Euskal-Esnalea*, 1918, 128garren orri aldea.

Lenengua fedía,
gero esperantza;
irugarrengo orrek
badabil mudantza:
len zan karidadea,
orain da bengantza.

Zenbait tokitan erantzun au Pello Errotari erasten diote; ta bestetan beste bertsolari bati. Bañan Aia ta inguruko errietan Pastor Izuelarena dala esaten da. *Euskal-Esnalea*-k ere ala dio.

Karidadearen kontrako pekatu asko dago; bañan, besteak beste, lau gerra ikusi zituan Pastorek bere begiz: *Guerra de la Convención* deritzaiona, frantzestea, *realista* izenekoa ta karlisten lenengo gerratea...

NEGUKO ARRATSETAN SU ONDOAN KONTU KONTARI

Euskal-Erria aldizkarian (1) eta or goiko izenburuarekin, Pastor Izuelaren bi gertaera aukeratu dira:

«Pastor Ixuela, Aiako bertsolari famatua, bear baño beranduxeago joan zan igande-arrats batean etxera; eta emazteak etzion idiki nai izan aterik, otsegin zue-nean.

Orduan asi zan Ixuela bertsoak kantatzen emaztea palakatzeagatik, baña ark erantzun zion etxe barrutik:

—Alperrik zabilta; eztizut idikiko.

—Ez? Bada nere burua putzura botako det.

—Bota zazu, nai badezu.

Zer egiten du, au aditzean, Ixuelak? Arzten du an inguruan zegoen arri aundi bat, eta botatzen du etxe aurretik zijoan erre-kara.

(1) *Euskal-Erria*, 12, 1885, 90garren orri-alde, ta 12, 1885, 171garren orri-alde. Ez du esaten zenek idatziak diran.

Emazteak, aditu zuenean arriyak urean atera zuen zalaparta, irten zan etxetik lasterka, usterik bere senarra zala putzuratu zana.

Ixuela zegoen ate bazterrean zut zutik; eta emazteak atea idiki, eta kanpora irten zan orduko, sartu zan barrena, atea itxi zuen, eta oju egin zion emazteari:

—Orain zu kanpoan eta ni barrenen».

Bañan gertaera au ez da Izuelari gertatua; ezta ere Fernando Amezketarrari, askotan esan oi dan bezela.

Gertaera onek bederatzireun bat urte badu. Pedro Alfonsok idatzi zuan bere *Disciplina Clericalis* liburuan, 14garren atalean. Ontan ez du gizonak andrea engañatzen, andreak gizona baizik.

Urrengo gertaera onela kontatzen du *Euskal-Erria*-k:

«Ixuela, Aiako bertsolari sonatua, joan zan beñ Tolosara, eta nola dirurik etzeukan ostatura bazkaltzera joateko, galdetu zuen andizki bategatik, eta bere etxera joanik bazkaltzeko sasoiari, esan zion:

—Adi beza: nola oituratzen da Tolosan esatea, lagun bat gonbidatu nai danean bazkaltzera?

—Nola oituratuko da? Gusto badezu, geldi zaite nerekin bazkaltzen.

Eta «Orixen aditu nai nion; milla esker» esanik, gelditu zan jaun arekin bazkaltzen.

Nola ongi tratatzen zuten etxe artan, etzuen andik irtetzeko usterik; baña nagusia aspertu zan iru egun pasa ziranean, eta nolapait etxetik aterazotzeagatik, esan zion:

—Ixuela, saltoan egin bear degu.

—Bedorrek nai duen bezela.

Joan ziran atarira, eta nagusiak esan zion Ixuelari:

—Egin zazu salto.

—Ez, jauna; bedorrek, nagusi bezela, egin bear du lenbizi.

Eta nagusiak egin zuenean, esan zuen Ixuelak:

—Ara, jauna: nik egiten detan pixka, barrengo aldera egingo det.»

«ABENDUAN OGEIAN...»

Izuelako artzaia, San Tomasetan Donostira joaten omen zan, bertso kantatzera.

Urte batez, bezperaz Altzolatik Aiara etorri, emen Asteasuko beste bertsolari batekin juntatu, eta Donostira alkarrekin joan ziran, oñez noski.

Bañan Donostin alkar galdu egin zuten. Orduan bertso au kantatu zuan Izuelak:

Abenduan ogeian,
San Tomas bezperan,
edozeñek badaki
nola erten geran;
Aian Txantonenian (1)
txiki bana eran,
oain orduko laguna
eztakit nun deran. (2)

* * *

(1) Txantonenia, Aia'ko taberna bat zan.

(2) Jose Iruretagoiena, 87 urte, Zulaika, Aia.

Azkuek ere badakar bertso au bere *Cancionero Popular Vasco* liburuan, 598-garren doñuan, Orioko Josefa Treku-ri artuta; bañan bertso bat ez-ezik, iru ere ba ditu:

A-ben-du-an o-gei-an san To-mas
 bez-pe-ran mun-du guz-ti-ak da-ki
 no-la ir-ten ge-ran A-yan Txan-to-ne
 -ni -an txi-ki ba-na e- dan ge-roz-
 -ti-kan ez-ta-kit la-gu-na non de-dan.

Abenduan ogeian,
 San Tomas bezperan,
 mundu guztiak daki
 nola irten geran.
 Aian Txantonenean
 txiki bana edan,
 geroztikan eztakit
 laguna non dedan.

Ogei ta bakarrena
San Tomas eguna,
birajea Donostira
guk artu deguna.
Neu an gelditurikan
izan det laguna,
eztet nik arren damu
Lezoraino juna.

Pasaian onuzkoan
pronto zan batela,
izena lonbratzen det
aditu bezela:
bat Joxepa zan eta
bestea Mikela,
amodiomentean
pasa ninduela.

AZARIA

Agidanean, Pastor Izuela azariekin ezin buruturik zebillen; ollo ta arkume asko eramaten zioten. Gai ori dute onako bi bertso auk. Azaria aurre-aurrean balego bezela jarriak edo kantatuak dira.

Agian bertso geiago ere izango zan, baina guk ez degu besterik eskuratu. Auek, Aiako Argin baserriko Jose Mari Lertxundi bertsolariak eman dizkigu.

- 1/ Azari litxarreroko
malapartatua,
amaika gauz badiak
arrapatua:
ollo eta arkume
ire karretua,
au nere aziendan
atarramentua!
Azari gaixtua,
tranpetan zepua
neukan paratua
ta an geratua...
Orain badiat zorrak
nork pagatua!

2/ Ol bat ebaki diat
lau oñen neurriyan,
irekiñ ibiltzeko
erromeriyan;
orain galdetu bear dît
igatik erriyan:
ia artzekorikan
iñork ote diyan;
gauaz gaberdiyan,
eunaz eguardiyan,
juan dan aspaldiyan
abil pikardiyan,
ardi-anka dadukak
ortzen erdiyan.

TXAKURRARENAK

Bertso auetan bi toki-izen aitatzen dira: Manterola ta Elordi.

Manterola, Aiako Laurkin ballarako baserri bat da; Laurkindik Oriora goazela, erreka baten ertzean dago.

Errota ere izana da. Ta errota baño len, izenak salatzen duan bezela, ola izandu zan, burnia lantzen zuten tokia alegia.

Ola zan garaietan, aundizkiak bizi ziran etxe orretan, edo aundi-ustekoak beintzat. Bein batez ango alaba bat Laurkingo festetara joan ta onela asi omen zan galdezka:

—Manterolako alaba naiz, ta nun exeriko naiz?

Elordi ere Laurkin ballarako baserria zan. Baserri ori galdu zan; gaur paretapunta batzuk besterik ez da ikusten.

Manterolako errotariak «txakur txiki gorritxo bat azari kolorekoa» il omen zuan, da gero, ura bizkarrean artuta, ethez etxe ibilli zan, azari iltzalleai ematen zitzaien saria biltzen.

Txakur ori Arginberri baserrikoa omen zan. Arginberri Arruti ballarakoa da; erre-
kak partitzen ditu bi ballarak, Laurkin
eta Arruti, ta orregatik, bi ballaratakoak
izan arren, alkarren urrean daude Man-
terola ta Arginberri.

Ta Pastor Izuelak, norbaitek eskatuta
edo bere buruak ala emanda, bertsoak
jarri zituan.

Bertso geiago ere izango zan, bañan
auek bakarrik bildu ditugu. Iru tokitatik
ditugu: lenengo tokia, Aita Jose Inazio
Arana zanaren bertso bilduma, Loiolan.
Bigarrena, Oiartzungo Andoni Lekuona-
ren aotik jaso genduan. Irugarrena, Jose
Antonio Loinaz-Otaño apaiz jauna zana-
ren kuadernotxo batean.

Aurrena, Aita J. I. Aranarena:

- 1/ Txakur gorri txikitxo bat
faltatu zait neuri,
arras ezkutatu zan da
ez baita ageri;
ez diot maldiziorik
bota nai iñori,
arrezaz baliatu dana
ongi bizi bedi.

2/ Nere azienda leial
salati klaroa,
azari koloreko
illajez arroa;
arekin dabillenak
ona du garboa,
itxu aurreko badabill
a zer pajaroa!

3/ Manterolan errotari
gizon abilla da,
nere txakur txikitxo
ark berak illa da;
Manterolako errota
Elorditik bera,
auzo legean edozein
allegatzen gera.

4/ Goiko etxetikan berriz
bereko etxera,
andik urrena etorri zan
neronen etxera;
presentean para zigun
gure azienda, e
ez giñan erreparatu
ez giñekien da.

5/ Aiako erri noblea
 pasatu orduko,
 guztiak eman ezkeroz
 asko du bilduko;
 gaztaña edo arrautza,
 txanpon eta kuarto,
 urteko bastimentoa
 bilduko du zierito.

* * *

Bigarrena, Andoni Lekuonarena, bere
 doñu ta guzi:

Txu-kur txi-ki go-rrí-txo bat fol-ta-tu zait ne-
 -ri e-rraz gal-du zan bai-ña ez-tai-ñona-ge-
 -ri. Ez-di-yot mal-di-zi-yo-rik bo-ta nai i-
 -ño-ri ar-taz ba-li-a-tzen da-na on-do
 bi-zi be-di.

1/ Txakur txiki gorritxo bat
faltatu zait neri,
arras galdu zan eta
ez da iñon ageri;
ez diot maldiziorik
bota nai iñori,
artaz baliatzen dana
ongi bizi bedi.

2/ Manterolako errota
Elorditik bera,
auzo legian edozein
allegatzen gera;
lendabizi etorri zait
neronen etxera,
gezurrezko paperakin
arraultzak biltzera.

3/ Manterolan errotari
gizon abilla da,
nere txakur txiki ori
ark berak illa da;
azeria duela
or ibillia da,
zerbait bildu naia badu
ark familiyara.

4/ Amoriyomentian
dizut barkatuko,
ez dakit aurrera nola
zeran portatuko;
gure artian orrenbeste
balitz gertatuko,
ez giñake zu eta ni
zuzen dantzatuko.

5/ Aiako erri noblea
pasatu orduko,
guziok eman ezker
pranko du bilduko;
gaztañ edo arraultzak,
txanpon eta kuarto
aurtengo bastimentua
badauka zierto.

6/ Nere txakur txiki leial
salati klarua,
azeri koloreko
illajez arrua;
arekin ibilli danak
ona du garbua,
itxu aurreko balebil
a zer pajarua!

Bertso auek oso ezagunak izan ziran, garai batean beintzat.

Ala, Azkuek bi tokitan bildu zituan: bata, Naparroako Aezkoan, Ariben errian, Petra Pedroarena-ren aotik: bertso erdia: 1/1-4; ta bestea, Errenterian, Josefa Antonia Zapirain-en aotik, bi bertso: Andoni Lekuonaren 1 ta 5garrena. (1)

Loinaz-Otañoren kuadernoan, sei bertso: Aita Aranaren 1, 2 ta 5garrena; ta Lekuonaren 3 ta 2garrena, onako au bi modutan. Onen aldaketak oarretan ipintzen ditugu.

Ta Aitzolen bertso bilduman ere bi tokitatik daude: batean lenengo bertsoa bakarrik, Jokin Dorronsorok bildua, ta bestean bi bertso ta erdi, Kardaberaztarrak Orexan bilduak.

Ez Azkuerenak eta ez Aitzolenak, aitzeko diña dan aldaketarik ez dute.

Azkueren doñuak:

(1) Azkue: *Cancionero Vasco*, n.º 680 ta 681.

Ta-kur ti-pi go-rrí-to bat fal-ta-tu zait
 ne-ri, ar-taz ba-li-a-tzen de-na on-gi bi-zi
 be-di. Klis-ki-tin, klas-ki-tin a-rró-sa kra-be-lin,
 ar-taz ba-li-a-tzen de-na on-gi bi-zi be-di.

Txa-kur go-rrí txi-ki [txo] bat fal-ta-tu zait ne-
 -ri a-rras ez-ku-ta-tu data ez-tai-non a-ge-
 -ri. Ez-ti-ot mal-de-zi-o-rik bo-ta nai-i-no-
 -ri ar-taz ba-li-a-tu da-na on-dó bi-zi be-di.

Jose Antonio Loinaz-Otañoren kuaderoan dau-
 den aldaketak:

Aita Aranaren 1, 2 ta 5: 1/: Txakur gorri txiki

bat; 1/7: artzaz baliatu dana; 1/8: ondo bizi be-
di; 2/1: Nere txakur txiki polita; 2/3: axari kolo-
rekua; 2/6: badauka garbua; 2/7: itxu aurreko ba-
lebil; 5/1: Aiako erri noblia; 5/2: pasatuko ordu-
ko; 5/4: zerbait du bilduko; 5/5: gaztañak eta
arraultzak; 5/7: aurtengo bastimentua; 5/8: badau-
ka zierto.

A. Lekuonaren 3garrena: 3/1: Manterola erro-
tariya; 5/3: nere txakur txikiya; 3/5: gezurra da-
riyola.

2garrena:

Manterola errota — Elorditik bera,
auzo legian edozein — allegatzen gera
gure txakurrak an zuben — bere bukaera,
gizonak burua beti — nun-nai siñale da.

Manterolako errota — Elorditik bera,
nere txakurrak an zuben — bere bukaera,
lenbizi etorriya da — neronen etxera,
gezurrezko paperakin — arraultzak biltzera.

PATXI ELOSUK ETA IZUBELAKO
 ARTZAIAK EGIÑDAKO TRATUBAREN
 GAIÑIAN PASTORREK JARRITAKO
 ITZ NEURTUBAK (1)

A-ben-du-ban o-gei ta bea-tzi-ga-me-
 -ni- an, A-rru-a- ra jun nin-tzan
 i-llu-na-ba-rrı-an; gau o-ri an pa-
 -sa det u-mo-re o-ni- an, tra-tu bat
 e-re e-gin det a-ia bi-a-rrı-an.

(1) Doñua: Azkue, 601.

- 1/ Abendubaren ogei ta
bederatzigarrenian
Arruara jua nintzan
illunabarrian;
gau ori an pasa det
umore onian,
tratu bat ere egin det
ala bearrian.

- 2/ Tratu ori nola zan
esango det garbi:
nik lau txerri nituban,
bestiak sei ardi;
ez giñiyon tatxarikan
an esan alkarri,
tratu orrek zer egiña
gero du ekarri.

- 3/ Lau txerri saldu ditut
sei ardiren truka,
eziñ esan nezake
zeiñena dan kulpa,
beñepein aurkitzen naiz
zerbait miñ artuta:
bat erre kara jua zan,
iru golatuta.

4/ Gero Otsaillaren
ogei ta bostian
abiso jua zittaion
ez ala ustian;
nai ez nuben okerrikan
gizonen artian,
lan ori ixillagorik
konpon zitekian.

5/ Arruara jua eta
galdez nintzan asi
ia iñork zekiyan
etxian zan Patxi;
Iraetan zala eta
ara nintzan jatxi,
an etziran koraje
txarrik erakutsi.

6/ Gizonaren moduban
an itzezin zuban:
konponduko gendubela
lan ori Zestuan;
ara juntatu giñan eta
ez dakit zer zuban,
iñola ere gauza onik
egiñ nai etzuban.

7/ Ikusi nindubengan
umill eta bigun,
gaitza zala pentsaturik
gogor egin zigun;
itz egiten perkax eta
bekokiya illun,
ez bazeukan bezelaxe
kulparikan iñun.

8/ Gauza falta dubenak
ibilltzia billa,
nik pentsatzen dedanez,
ezta maratilla;
jaun orren erteera
etzan aiñ umilla:
nai nuban tokitikan
atera nedilla.

9/ Ori aditu arren
ez nintzan bildurtzen,
berriro asi giñan
gauzak konpondutzen;
miseriya batera
giñaden etortzen,
geruago ta okerrago
despeidan gendozen.

10/ Partiera egiñ degu
onela Zestuan,
alkar aditu gabe
giñaden kasuan;
artan juango nintzala
nonbait uste zuban,
pantasiyarik asko
beiñepin bazuban.

11/ Jose de Aritzeta
zan nere serbitzen,
badaki iñorgatik
ankak erabiltzen;
ala ere lengo teman
zan Patxi gelditzen,
baña arrazoiak
asko du errenditzen.

12/ Pentsaturik gauza ori
konponduko zala,
etxera jua nitzaion
gizona bezela;
errespuesta ekarri
ziran beriala:
len agindubak ere
damu zituala.

- 13/ Jose de Pagadizabal
bidaramonian
abiso juañ zitzaiõ
graziya onian:
jakin biar zubela
konpondubenan,
bestela asitzeko
nundipait lanian.
- 14/ Ikaragarriya zan
jaun orren itzala,
pentsaturikan nonbait
billdurtzen nintzala;
beste konpontziyotan
kontentu etzala,
artutako lekuan
entrega nitzala.
- 15/ Errrespuesta ori
gustatu zait agitz,
anbat egingo nuke
ala bear balitz;
bai ta entregatu ere
diozkat egun argiz,
damatxo biren gisan
kartoletan zaldiz.

16/ Ea, Patxi Elosu,
zaitez enteratu,
orra pasadizua
zuzen deklaratu;
ez ditut zure gauzak
gaizki enpleatu:
oñez eraman eta
zaldiz entregatu.

17/ Neri eman dirate
zeregiña sobre,
probetxu gabeko lanak
nekia du doble;
orra nun daduzkatzun
nai badituzu gorde,
garizuman jateko
bakallao orde.

18/ Ez naiz ustez ibilli
iñoren ofensan,
pasa ez dan gauzarik
ez dezaket esan;
ongi ez badeizkiyozu
garizuman ez jan,
gero baliyatzeko
para eskabetxan.

- 19/ Ez nizuke eman nai
konseju txarrikan,
ez eta egiñ ere
gauza okerrikan;
bestetara ez badezu
modu oberikan,
kuarto bi billdutzeko
para itzazu errifan.
- 20/ Ez badezu modu onik
alde oietara,
gizonak jarri bear du
edozeñetara;
ez due geiago baliyo
oiek bestetara:
beliak dibertitzeko
bota errekarra.
- 21/ Agur, Patxi Elosu,
egon animoso,
orra pasadizuba
zuzen adierazo;
bakoitzak beren kargak
biar ditugu jaso,
ganadu ona eman ziñidan
da eskerrik asko. (2)

(2) Bertso-papera, moldiztegiaren izenik gabea, Getari-ko Garro baserrian jaso.

Bertso-papera berria da, errepublika denborakoa edo or nunbait. Bederatzigarren bertsoa *beritro* jar-tzen du. Ain seguru, norbaitek lengo paper zarra esku artean eduki ta arekin argitaraldi berria egingo zuan.

«ALEGRANTZI AUNDIRIK...»

Onako bertso sail onetan, txerri tratuan ikusiko degu Pastor Izuela.

Bertso paperik ez degu inondik eskuratu al izan. Ta pena degu noski. Ala ere, sail luze samarra osatu degu, seguru asko bertso geiago izango bazan ere. Iru iturri izan ditugu:

Lenengoa: Zarautzko Juan Iruretagoiena apaiz jaunak bialdutako orri pare bat. Onetan bederatzi bertso daude: 1, 2, 3, 8, 9, 10, 11, 12 ta 13'garrena. Altzolako Etxerre baserriko Martina Etxabe-ri jaso zizkion.

Bigarrena: Jose Ariztimuño *Aitzol* zarenaren bertso bilduma; 1936 urtean bialdutakoetan, bertso mordoxka bat dago izen-orde onekin: «Aitita Malutako-ren Abestiak». Jose M.ª Arriaga Zuazo-k Markinako Mendiola-tar Josebari jaso da. Ontan zortzi bertso daude: 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7 ta 11'garrena. Bukaeran «1834» irakurtzen da. Bertsoak jarri ziran urtea adierazi naiko du.

Irugarrena: *Argia* aldizkaria, 688garren zenbakian, 1934/VI/10, 4641 galde-erantzuerara. Ontan bi bertso bakarrik, 6 ta 10garrena.

Iru iturri auek alkarren artean aldaketarik asko daukatela, zer esanik ez dago. Bakoitzetik onena berezita, era berri bat sortu degu. Oraingo ontan orrela egin bear genduala iritzi diogu. Ta iturri oiek guk sortutako erarekin dauzkaten aldaketarik nabarmenenak, oarretan señalatuko ditugu.

Bertso auek Iztueta-ren *Kontxezirena*-ren doñuarekin kanta ditezke: «Maite bat maitatzen det maitagarria...»

Baita ere Ikazketako mandoa-ren doñuarekin ere. Iztueta-rena baño gutxiago ezagutzen baita, au jartzen degu emen, Sallaberry-ren liburutik artuta:

Hau-xe da i-khaz-ke-ta-ko mən-do-an tra-
 -za; ie-pho-a me-he du e-ta i-li-a ia-tza, i-
 -txu-ra gai-tza; bas-ta-pe gu-zi-ti-kan zau-

-ri-ak bal-sa, hau-xe da sal-sa! kris-tau-rik

ez-dai-te-ke al-de-tik pha-sa kris-tau-rik

ez-dai-te-ke al-de-tik pha-sa.

1/ Alegrantzi aundirik
 ez det goguan,
 bañan esan bear det
 nola nagan:
 juan dan neguan
 nere opiziyua
 txerri tratuan,
 ustez kontuan;
 gastu aundiyak daude
 aurten kanpuan.

2/ San Blastikan urrengo
 larunbatian,
 Tolosara juan nintzan
 txerri galdian
 nere kaltian;
 etxean egon banintz
 nere pakian
 obe nukian;
 ez dek iñor zentzatzan
 galdu artian.

3/ Irutan ogei eta
gero emeretzi
egun artan Tolosan
ditut erosi
aundi edo txiki;
deskalabrua pranko
probetxu gutxi
ditut ikusi;
biaje artan ez det
asko irabazi.

4/ Azpeitira orduko
bat nuan galdu
.....
.....
txiki onen damu
duenak badaki
eman nai badu
.....
.....
.....

5/ Andik Bilbo aldera
igaro nintzan,
lenago sartu ezinda
pranko zebiltzan
.....
.....
sartu naiz listan
guztien bistan;
an nere ostatuan
beste bat il zan.

6/ Ostatutik irtenda
juan plazara,
askok egiten zidan
bere pasara,
burla ta parra,
zergatikan nedukan
ganadu txarra,
dana naparra;
etzeguan kontentuz
begi-bakarra. (1)

7/
zer egingo ola?
Pentsatu det juatia
Zeberiora

.....
.....
.....
.....
.....
.....

8/ Benteruak zeuzkan
amalau txerri,
dago ikasirikan
Bizkaiko berri,
esan dit neri:
«Emango dizkiat,
Izuela, iri
zenbatxen ardi; (sic)
iru edo lau diran
etzekît garbi.»

(1) Pastor Izuela begi bakarra omen zan.

- 9/ Balkoitikan bera
 enitzan jetxi,
 geiagorikan gabe
 tratuan asi,
 gero ikusi;
 erreparatu eta
 ordotxak zazpi;
 enatxiok gaizki;
 benteru oietxek artzen
 bildurtzen nauk ni.
- 10/ Txerriak onak ziran
 beltzian piñak,
 anak azkarrak eta
 pisuz ariñak,
 mutur urdiñak;
 agirian zeuzkaten
 albo agiñak,
 ondo egiñak,
 lanik asko eman dit
 saldu eziñak.
- 11/ Orra benteruaren
 txerri tristiak,
 Arraten saldu ditut
 iru ez bestiak;
 etziran gaztiak,
 illearen puntaño
 zorriz betiak;
 oiek artziak
 ikaratzen zituan
 Bizkai jentiak. (2)

(2) Azkeneko puntu au Iruretagoiena apaiz jau-

12/ Iruetatik bi
ziran ordotxak,
mutur luziak eta
ipur zorrotxak;
nenguan pozak:
Beteren bat bazeukak
gaur nere poltsak!
Eskatzen lotsak;
iaioak dituztela
deritzat ortzak.

13/ Prantzisko Irisarri
Zaldubiakua,
etziran enkajatu
denda gaiztua,
ai zer atua!
Gosiak dana
akabatua;
ura tratua!
Bost aldiz damutu zat
oiek artua.

nak bialdutakoari artu diogu, bañan pixka bat al-
datu diogu obe ustean. Onela zion: *ikaratzen zuan*
Bizkai jentia.

Aldaketak:

Iruretagoiena apaiz jaunak Altzolako Martina
Etxeberri jasotagoetan: 2/4: zorigaitzian; 2/5: nere
nekian; 3/6: eskarmentua pranko; 3/7: modu on
gutxi; 10/3: edadez zarrak ta; 12/4: ipur motxak.

Aitzol zanaren bertso-bildumakoan: 1/9: kasto
aundia zio; 2/6: gelditu izan banintz; 2/9: ezta
iñor eskarmentatzen; 3/4: nituan erosi; 3/9: biaje
artan asko; 3/10: eztet irabazi; 11/3: artian saldu

ditut; 11/5: txerri tristiak; 11/6: ille puntaraño; 11/9: parra naiko egin du; 11/10: ango jentiak.

Argia aldizkariaren bi bertsoetan: 6/3: askok egiten zuten; 6/8: zala naparra; 10/6: agirian zituzten.

Zarautzko Juan Bautista Gesalaga Zaldubi bertsolaria zanak, bertso auetako bi puska eman zizkidan, bañan oso aldatuta:

Lengo neguan
guk oso arto
gutxi genduan;
beti kanpuan,
ibilliya naiz
txerri tratuan.

Tratalari bat nuan
zan bizkaitarra,
aretxek egiten zidan
burla eta farra,
neukalako nik
animali txarra;
etzeguan kontentu
begi-bakarra.

(1835)

KANTA KONSIDERAGARRIAK
MILLA ZORTZIREUN TA OGEI
TA AMABOSTGARREN URTEAN
PASTOR IZUELAJARRIAK

Zarautzen mixioak izan ziran. Ta Pastor Izuela ere izan zan mixioak entzuten, Sarobeberritik jetxita.

Ta prailleak elizan egindako sermoia, berak gero tabernan bertsotan kantatu zuan.

Bañan praillea ere enteratu da, ta orbialdu dio abixua, komentura joateko. Joan zan da prailleak:

—Egia da zuk nere sermoia bertsotan kantatu dezuna?

—Bai, jauna.

—Ta berriro ere kantatuko al zenduke?

—Bai, jauna.

—Kanta zazu, ba, oraintxen!

Kantatu zuan sermoia berriro, ta prailleak:

—Gure ixturio guziak baño, zure jakinduri ori geiago da! Jainkoak eman deizula urte askokoa!

Ta Pastorrek:

—Eskerrik asko, bañan izan dedilla danok emen elkar ikustekoa!

Ez dakigu bertso oiek iñork kopiatu ta argitaratu ziran. Bañan onako auek sermoi-bertsoak diran ezkerro, gertaera ori aurretik jarri nai izan degu.

Bertso-paper batetik kopiatu ditugu. Paper orrek moldiztegi izenik ez du. Oiarzungo Altzibar ballaran jaso genduan, Olalde baserriko Jose Anjel Sarasolaren eskutik.

Papera ez da garai artakoa. Ziur asko, lenagoko paper baten kopia izango da.

Toki askotan neurria gaizki dago. Gure iritzirako, bertsoak paperean ezarri zituanaren errua izango da. Geien-geienak oso errex sartu ditezke neurrian juxtu; bañan lan ori irakurleak berak egingo du.

1/ Kanta bat paratutzen
orain biet asi,
iñork gogorik badu
dezala ikasi:
Mundu onetan zenbait
ote gera bizi
kristauaren izenik
ez degunok merezi?
Jaungoikuagandikan
gabilitza igesi.

2/ Jaungoikua bakarrik
da gure jabia,
zeruaren ta lurraren
ere kriadoria.
Au munduaren itxu eta
juizio gabia:
oin-pean erabilli
Jaunaren legia!
Naiago degu serbitu
etsai traidoria.

3/ Konsidera dezagun
guztiok gogotik
zenbat padezitu zuan
Jesusek gugatik;
gure animen billa
jetxi zan zerutik,
gu libratziagatik
etsaien mendetik;
etzeguan libratzerik
beste aldetatik.

4/ Zerutikan lurrera
gugatik jetxi zan,
etsaiak gu betiko
beretu ez gintzan;
ogei ta amairu urtian
emen ibilli zan,
trabajurikan asko
pasarik bizitzan;
azkenian gugatik
gurutzian il zan.

5/ Jesusen gurutzeko
eriotza gogorra
ekarri biar degu
sarritan gogora;
munduban ibilli zan
arteko denbora,
pasatu zuan gure
animen ondora,
azkenian gugatik
emanik odola.

6/ Zenbat ote gerade
kristauen artian
loturik gaduzkanak
etsaiak katian?
Deskuidatzen bagera
gerentzat kaltian;
lenbailen libratzera
saiatu gaitian,
egon nai ezpadegu
Judasen oin-pian.

7/ Aserreturik dago
Jesus guregana,
ekusirik bere kontra
gu beti gerana;
bitarteko pararik
orri bere Ama,
barkaziua eskatzera
guazen beragana,
guztiok egin dezagun
konfesio on bana.

- 8/ Konfesatu biagu
ondo prestaturik,
berriro kontzientzia
esamiñaturik,
Jauna ofendituba
firme damaturik,
propositu sendo bat
aurrera arturik,
geiago ez egiteko
berriz pekaturik.
- 9/ Naiz dirala gutxi ta
naiz dirala asko,
konfesatu ditzagun
pekatubak oso;
dudakorik arkitzen
bazako akaso,
konfesore jaunari
ondo adierazo;
lotsaz edo bestela
ez utzi geroko.
- 10/ Aditu izan det nik
esan oi dutela,
konfesioan askok
esaten onela:
deabruak pekatu
eragin diela;
egia esateko
ori ez da orrela,
nork berak nai izanda
beti egiten da.

11/ Etsaia gu tentatzen
beti dabillena,
ez dago dudarikan,
gauza jakiña da;
ori saiatu arren
bere egiñala,
kristaurik flakuenak
berak nai duela,
erraz bentzi dezakegu
etsai infernala.

12/ Ez degu zer izutu
etsaiaren gerraz,
bentzitu dezakegu
nai badegu erraz;
ori saiatu arren
bere egiñalaz,
baliatzen bagera
geuk dauzkagun armaz,
defendituko gera
egun eta gabaz.

13/ Edozeñek dauzkagu
arma seguruak,
etsaiak bentzitzeko
emanik zeruak:
Semia biraldurik
Aita Eternuak,
betiko para zizten
etsaiari prenuak,
arrezkeroztik daude
indarrak kenduak.

- 14/ Ez dauka deabrubak
kasikan indarrik,
bañan ez du gureztat
askoren biarrik;
beste etsairik gabe
mundu au bakarrik
gu galtzeko bastante
dala deritzat nik,
zergatikan daguan
faltsiaz beterik.
- 15/ Saiatu nai badegu
zerua irabazten,
ez digu iñori ere
ezerk eragozten;
maisubak ari zaizku
beti erakusten
zerurako bidia
nundikan dan zuzen,
baña mundubak gaitu
geienok itxutzen.
- 16/ Munduko itxumenak
denbora gutxiko,
uste ez degunian
ditugu utziko.
Zertako du mundu au
batek irabaziko,
galdutzen baldin badu
anima betiko?
Ez du iñork zeruba
diruz erosiko.

- 17/ Guztiz laburrak dira
emengo kontentubak,
kaburikan gabiak
geroko tormentubak;
denbora dan artian
atera kontubak,
erremedia ditzagun
geren pekatubak;
ez du ezer balioko
gero damutubak.
- 18/ Zeñek bere anima
emen errejistra,
mantxarik dadukanik
baldin baderitza;
logratu nai duenak
gerorako ditxa,
obra onak aurrera
orain bial bitza;
emen egin zeruko
atiaren giltza.
- 19/ Konsidera dezagun
zer peligrotan gauden,
bizi-modu berri bat
ar dezagun arren;
egin penitentzia
guztiok lenbailen,
erremedia ditzagun
geren kulpak emen,
gloria gozatzeko
zeruetan, amen.

«...AUSPEZ LURREAN JARRIRIK...»

Onako bertso auek, Jose Antonio Loinaz-Otaño apaiz jauna zanaren kuadernotxo batean arkitu ditugu. Eskuz idatzita daude noski. Ez du esaten non jaso zituan ta nori. Bañan kuaderno ori gerra aurretikakoa baita, eta urte aietan apaiz jaun ori Asteasun baitzan, emen jasoak izango zituan.

Bertso auek nun da nola ta zeñek kantatuak ziran, onela adierazten du Loinaz-Otaño jaunak: «Bertso oiek esanak dira Lezoko balkoi batetik Xenpelarrek eta Izuelak, ango festetara Aiatik joana zala». Ta izenburuan ere ala dio: «Pastor Izuela ta Agustin Xenpelar».

Bañan, guziok dakiguna, Xenpelar etzan Agustin, Juan Frantzisko baizik. Ortaz gañera, Pastor Izuela 1837 urtean ilzan, ta Xenpelar 1835an jaio. Ezin ditekena da, beraz, Izuela ta Xenpelar alkarrekin jardutea.

Bertso auetan bi izen aitatzten dira: Jose Joakin Izuelakoa eta Agustin.

Bañan ez al da aldrebes izango? Alegia, Izuelakoa Agustin izatea? Pastor Izuelak bataio izena ori baitzuan. Ta orduan Jose Joakin ori nor da? Galdeera oni erantzuteko, argi izpi bat badala uste degu.

Bertso auk ere irakurri genizkion orain Yurretan bizi dan Praixku Arruti-ri, ta onela esan zidan:

«Ni entzuna nago, Ernaniko aberats batek esaten zuala Txabolategi bertsolaria Izuela bañon ohea zala. Txabolategi ori bertakoa zan, Ernanikoa. Ta Izuela ango perira joan zan batean, deitu ta bertso-tan egin omen zuten, Txabolategik balkoi batetik eta Izuelak plazatik.

Ta batek onela esan zuan bertso batean:

nik emen ez det bestetan senti,
siaskatikan ar zazu.

Ta ezin erabaki izan omen zuten onena zein zan.»

Praixku onek soldaduzka Donostian serbitu zuan. Ta bere kinto lagun bat, Txabolategi orren ondorengoa tokatu zitzaion. Inazio Pagola deitzen omen zan.

Ta ain zuzen, Txabolategi Jose Joakin zan: «José Joaquín de Erroicena», Goro-sabel'ek dionez.

Esan bezela, Loinaz-Otaño-ren kuader-notxoan aldrebes dago: Jose Joakin ori Izuelakoa da; ta Agustin, aren kontrarioa. Gure iritzirako, Izuelakoa Agustin da; ta Jose Joakin ori, Txabolategi bertsolaria da.

Amargarren bertsoan Bonaparte aita-tzen da. Ez degu zer arritu bear, Izuela zein urtetan bizi izan zan kontuan artzen badegu.

Azkue-ren *Cancionero Vasco* liburuan, lenengo zenbakiarekin, laugarren bertsoa dator, bere doñuarekin. Baxenabarreko Hiriart zeritzan batek e r a k u t s i omen zion.

Ta 51 zenbakiarekin, bederatzigarren bertsoa dator, Goizuetako Tomas Arribillaga-ri jaso. Doñua ere badator, noski:

A-gus-tin ne-re bi-yo-tze-ku-a, e-
 -san bat a-di zai-da-zu; be-ti e-rre-la i-
 -bil-tzen e-zer ne-ke a-un-di-ya dau-ka-zu;
 as-koz o-be-to bi-zi-ko ze-ra; ez-kon-
 -du ein bi-ar de-zu.

- 1/ Jose Joakin Izuelako,
auspez lurrean jarririk,
bizkarra ere makurtu zazu
bakartasunez beterik, (1)
admiraturik arkitutzen naiz
ez dezulako andrerik.

- 2/ Agustin, zer egingo det
baldin modurik ez bada?
Lan orregatik korritu ditut
Bizkaia eta Araba,
zure esperantzan egongo naiz ta
azi zaidazu alaba.

- 3/ Nere alabai suerte onen bat
ein al baneza munduan,
egingo diyot enkargu ori
etxera nuan orduan:
ia ezkontzeko pentsamenturik
ote dadukan buruan.

- 4/ Agustin, nere biyotzekua,
esan bat adi zaidazu,
beti orrela ibiltzen ere
neke aundiya daukazu,
askoz obeto biziko zera
ezkondu egin biar dezu.

(1) Ez al da *umildadea*, *errespetoa* edo *olako* zerbait izango?

- 5/ Orretarako esango dizut,
 egon zaitia jakiñik,
 ni ezkonduko nintzake baño
 nabil billatu eziñik,
 zuen aldian izango'ira ta
 aplikatuko baziñik.
- 6/ Pozik egingo nuke bada nik
 zugatik oinbeste neke,
 nik aplikatzen dizuanarekin
 kontentuz baziñateke,
 geure aldian asko dira ta
 bat billatuko nizuke.
- 7/ Jose Joakin, nere biyotza,
 esango dizut egiya:
 ezkontzekotan gustatutzen zat
 gazte donzella garbiya,
 ez orain askok duen bezela (2)
 len bestek erabilliya. (3)
- 8/ Agustin, nere maite maitia,
 faborez adi nazazu:
 gazte donzella mantxa gabia
 baldin gustatzen bazazu,
 nik emen ez det bestetan senti,
 siaskatikan ar zazu.

(2) Loinaz-Otaño-ren kuadernotxoan: *dituen bezela*.

(3) Loinaz-Otaño jaunak oar bat dakar emen: "Jose Joakin alarguna zan".

- 9/ Jose Joakin, nere biyotza,
zor dizut milla graziya,
siaskatikan al dator bada
donzellatasun guziya?
Nik igualian naiago nuke
amak besuan aziya.
- 10/ Iru osaba Parisen dauzkat
Bonaparte-ri serbitzen,
aien umiak, zazpi lengusu,
gobernadore Cádiz-en,
donzellatasun au zertaño dan
nik ez diyot entenditzen.
- 11/ Gure etxian lau ollo dira,
iruk daukat kiyua,
ollarra berriz aien ondoren
tantaian gora dijua;
adios, jaunak, beste bat arte
pasa da dibersiyua.

Aita Donostiren paperetan, Argentina-tik bial-
dutako kuaderno batean, auetako sei bertso arkitu
ditugu. Bañan aldaketa asko baitute, oso-osorik emen
jartzea erabaki degu:

Jose Agustin, entero gaizki
bizi girade bakarrik,
ez ahal zaizu etorri oraño
ezkondutzeko gogorik?
Gizonak zartuz geroz ez dauka
sekulan sasoi hoberik.

Jose Manuel bihotzekoa,
esango dizut egia:
ezkontzekotzat nik nahi nuke
gazte dontzella garbia,
etzait gustatzen askoren gisan
len bertzek erabilia.

Nabarro hortan bada herri bat
deitzen dutena Altsasu;
gazte dontzella mantxa gabiak
zuri gustatzen bazaitzu,
nik iñun bertzetan senti,
siaskatikan har zazu.

Ene alabak fortuna on bat
egin baleza munduan,
mandatu hori egingo diot
etxera nuan orduan:
ezkondutzeko pentsamendurik
ote deraukan buruan.

Jose Manuel bihotzekoa,
orai erranen det egia:
siaskatikan ateratzen ahal da
dontzellatasun guzia?
Igualian naiago nuke
amak ondotoxoa hazia.

Nik baditut hirur aneia
..... Parisen,
heien semiak zazpi illoba
gubernadore Cádiz-en,
dontzellatasuna zenbataten den (*sic*)
etzaut neoniri aditzen.

* * *

Pello Joxepe kantua oso ezaguna da. Oraindik ere askotan entzuten da, ta edozein euskal kanta libu-

rutan arki diteke. Bertso paperetan ere askotan ager-
tu da.

Bertso paperetan bederatzi bertso izaten ditu.
Ta oietatik iru, 6, 7 ta 9garrena, aurreko sail orta-
ko 4, 7 ta 9garrena dira. Onela diote:

Joxe Agustin, nere biotza
arren aditu nazazu:
beti orrela egoten ere
neke aundiya daukazu,
askoz obeto izango zera
ta ezkondu egin biazu.

Pello Joxepe, nere biotza,
zor dizut milla graziya,
ezkondutzeko desio nuke
gazte dontzella garbiya,
ez mundu ontan zenbait bezela
len bestekin ibiliya.

Nere etxian bi ollo dira
ta bata daukat kiyua,
ollarra berriz kukurrukuka
kantoian bera dijua,
jaunak, orra despeditu ta
pasatu dibersiyua.

Tolosako Fakundo Adurriaga "Besamotza" zana-
ren kuadernoan ere bertso auek badaude, ta *Pello
Joxepe*-ren kanta-paperetan bezelaxe egon ere, auek
izan ezik: 1/5: zera; 1/6: arren ezkondu biazu;
2/6: len bestek erabiliya.

Bestea berriz onela:

Gure etxian bi ollo dira
batak daduka kiyua,
ollarra berriz kukurrukuka
kantoian gora dijua,
jaunak, orra despedida ta
asko da dibersiyua.

Ta beste auk ere bai:

Jose Agustin, nere biotza,
arren aditu nazazu:
gazte dontzella mantxa gabea
baldin gustatzen bazazu,
besterengana ez naiz fiatzen,
siaskatikan ar zazu.

Pello Josepe, nere biotza
zor dizut milla graziya
siaskatikan irteten al da
donzellatasun guziya?
Nik igualian naiago nuke
amak maitaro aziya.

Bonaparte-an serbitzen dauzkat
iru anaia Londresen,
aien senide zazpi lengusu
gubernadore Kadizen,
donzellatasuna zertaraño dan
nunbait etzaizu aditzen.

EZKIO-KO ITXUA

EZKIOKO ITXUA

Beste lanik ezin egiñik, itxuak askotan ekin zioten bertso saltzeari, bizimodua ateratzearren.

Erdal-errian ere kontu bera zan. Orre-xengatik esaten zaie erderaz paperetako bertsoai *coplas de ciego* edo *cantares de ciego*.

Asteasuko itxuen bertsoak argitaratuak ditugu: Auspoa, 68-69-70, 317garren orrialdetik.

Arantzazuko Aita Jose Inazio Lasa-k argibide au eman dit:

«Jose Maria Lasa nere osaba zar bat izandu zan, ni bezela Matxinbentan jaioa. Emezortzi urterekin karlistetara joan zan, bigarren gerrara, ta bista galdu zuan. Ondoren, erriz erri ibiltzen zan, bioliña joaz ta bertso kantari, kanta paperak saltzearren noski. Orrela ateratzen zuan bizimodua. Oso eztarri onekoa omen zan. Aren bertso bat ikasi nuan:

Apellidua Lasa det eta
Jose Maria izena,
Matxinbentako barriotikan
soldau atera nintzana;
suertosua etzan izandu
nere gerraren azkena:
bala txar batek begik kenduta
itxu gelditu nintzana.»

El Bidasoa aldizkarian, berriz, 767garren zenbakian, onela esaten da Irungo Luzio Valverde-ri 1960/II/24an jasota:

«Orain irurogei urte esan ziran Berako jaun batek ezagutu zula itxu bat Irungoa. Esaten zioten «Irungo itxua», eta joaten zan oñez igandero Berara, bertsuak kantatzera eta saltzera.»

Amairu bertsoko paper batean onela irakurtzen degu:

Naparroako naturala naiz,
Pedro da nere izena...

Ta ondoren:

Itxutu eta bereala nuben
gitarra jotzen ikasi...

Bañan, beste danak alde bat utzita, liburu onetan bi itxuren berri eman nai

degu: Ezkioko ta Segurako itxuena. Ta atal ontan, Ezkiokoarena.

Iru bertso paper arkitu ditugu arenak: bata, Ezkioko itxuak eta Segurakoak alkarri kantatutako bertsoekin; bigarrena, ezkontzari buruz; ta irugarrena, «eternidadearen gañean».

Zoritxarrez bertso oietan ez digu bere izenik ematen. Nundik asi, beraz, itxu orren aztarrenak ateratzen?

Ezkiora joan ta bertako aiton amonai galdezka asi nintzan.

Santa Luzia ballarako eta Miranda etxeko Jose Joakin Azpiazuk esan zigun aditzera bazuala itxu orrena; Aranburu baserrikoa ote zan gañera, edo an bizi zana beintzat; berez baserri ortakoa bazan, Zabala apellidukoa izango zala; zerragoitea esaten zitzaion esku-soñua jotzen zuala.

Ta Azpiazu orrek bialduta, Etxaluzeko Inazio Mendigurengana joan nintzan. Onela esan zigun onek:

«Ni amabi urtekoa nintzala il zan gure aitajauna. Nik uste, 84 urte izango zितuan orduan, nik orain daukadan edadea. Ari entzuna daukat itxu bat izana zala Ezkion. Eta Aranburun bizi ote zan gañera. Bañan ez dakit familikoa zuten. Mu-

tilzarra izan bear zuan. Soñua jo ta bertsoetan egin, ala ateratzen zuan bizimodua. Eztaietara ta abar deitzen omen zuten. Zer soñu-klase jotzen zuan ez nuke esango, bañan eskukoa ote zan nago. Etxera berandu erretiratu ta onela esaten omen zuan gure aitajaun orrek: Bai, or izan gera itxuaren bertsoak entzuten. Bañan oiek danak gu jaio baño askoz lenagoko kontuak dira.»

Urrena elizako ta erriko etxeko artxi-boetan saiatu nintzan. O n d o alperrik ordea.

Elizakoan ez genduan aztarrenik atera. Izan ere, nola, izen apellidurik ez jakiñik?

Erriko etxeko artxiboan sartzerakoan, onela pentsatzen genduan: Itxu ori soñu-jolea izan bazan, agian festetan-edo soñua jo-aziko zioten, eta zenbat pagatu zioten or egongo da agiriren batean.

Bein baño geiagotan arkitua degu soñu-joleari zenbat erreal pagatu zioten urteko soldata bezela. Bañan *a los músicos juglares* esaten du, ta izen deiturarik ez digu salatzen. Egia esateko, bein edo bitan esaten du, ez dakit zer izen, bañan orduan Urretxutik San Migeletan ekarritako txistularia dala esaten du.

Gure egiñalak ez dute, beraz, suerterik izan. Bertsolari orren izena illunpean gelditu zaigu. Ta, izenik gabe, noiz jaio ta noiz il zan ere ezin jakingo degu noski.

Ezkioko ta Segurako itxuak alkarri kantatutako bertsoetatik zenbait argibide atera genetzake ordea.

Segurakoak onela dio seigarren bertsoan:

zaartu baldin bada
erretira dedilla.

Ezkiokoa bietan zaarrena degu, beraz. Ta Segurakoa, gero esango degunez, 1824 urtean jaioa zan ezkerre, Ezkiokoa urte ori baño lenagoko degu.

Amargarren bertsoan onela dio Segurakoak:

Famea izan dezu
bertsoak kantatzen,
baita bear danian
buruz ateratzen...

Ezkiokoak kantari onaren fama izana zuan, beraz. Ta besterenak kantatzen ez-ezik, bere-bereak asmatzen ere bazekian. Izan ere, itxu oietan baziran, berak ber-

tsolari ez izanik, bertsoak besteri jarri arazten ziotenak.

Ta Ezkiokoak onela dio amairugarrean:

ezkongaiaren faltaz
ez nintzan gelditu.

Beraz, Etxaluzeko Inazio Mendiguren-ek zion bezela, mutilzarra zan Ezkioko itxu ori.

Ta au besterik ez da bertsolari itxu onezaz ikasi degun guzia...

BERTSO BERRIAK

1/ Orain bertso berriak
bear ditut ipiñi,
Ezkioko itxuak
Segurakoari;
artarako motiboak
eman dizkit neuri,
zergatik bota duan
asko panparreri.

2/ Ezkioko itxua,
nere amigoa,
laister izango dezu
orren kanbioa;
alferrik izan zera
koplari pijoa,
iya zure bentea
galduaz dijoa.

- 3/ Galduaz badijoa
neronen bentea,
neretzat kalte baño
zure mesedea;
aspaldian badezu
naiko erronkea,
baña ez da aundia
dezun bentajea.
- 4/ Koplari abilla da
Ezkioko itxue,
bere gazte denporan
askoren maisue;
boza bajatu zaio,
estutu petxue,
argatik askok bentaja
artutzen dizue.
- 5/ Segurako itxue,
soldadu zaarra,
ez diak ematen
esperantza txarra;
ik petxu ona daukek
boza're ederra,
aurki izan dezakek
guztien bearra.

- 6/ Ezkioko itxua,
kantari abilla,
zertan ote dabill
kontrario billa?
Ori aña bagera
Españian milla,
zaartu baldin bada
erretira dedilla.
- 7/ Zarrak ez degula
kantuan balio,
Segurako itxuak
ala emen dio;
neretzat izan arren
milla kontrario,
ez diat osotoro
etsi oraindio.
- 8/ Bertsoak saltzeari
obe dezu utzi,
trago batzuek eranaz
erretiroan bizi;
alegiña guztia
ibilliagati,
zuretzat izango da
irabazi gutxi.

9/ Besteak erretiroan
nai dituk ipiñi,
erorri libertadean
kanpoan ibilli;
iñor kontrariorik
ez dek nai ikusi,
bakarrik izan adiñ
guztien nagusi.

10/ Famea izan dezu
bertsoak kantatzen,
baita bear danian
buruz ateratzen;
ez zaitugu orretan
batere markatzen,
baña urte juanak
ez due barkatzen.

11/
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
..... (1)

(1) Paperari puska bat falta zaio.

12/
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....

13/
.....
pazientzian danak
pasako banitu;
plana oni ez diot
nai aurrera segitu,
ezkongaiaren faltaz
ez nintzan gelditu.

14/ Ez dezu nigandikan
burlarik merezi,
eskerrak zor dizut
nola eman baneki;
txantxetan zerbait nik
esanagati,
zurekin adiskide
nai nuke oraindi.

15/ Orra amabost bertso
oraingoarekin,
eskerrik asko dizut,
Señor Don Joaquín;
asko irabaztera
alegiña egin,
gu artarako ere
zartu gera berdin. (2)

(2) Bertso-papera: "Tolosan: Mendizabalen alar-
gunaren moldiztegian", Jose Manterola-ren bertso
bilduma, Donostian.

BERTSO BERRIAK
EZKIOKO ITXUAK JARRIAK (1)

1/ Orain kanta berri bat
bear det ifini,
nere iritzirako
txit dana konbeni:
ezkongaiak ezkontzak
zer modutan asi
kantuz al banezake
zerbait erakutsi.

2/ Zer modura (2)
ezkontzako lanak,
ondo erabaki zuan
Kristo gure Jaunak;
ala erakusten digu
Eliza Ama Santak,
alferrik damuko du (3)
deskuidatzen danak.

(1) Donostiko Fermin Leizaolaren kuaderno batetik.

(2) Iru silaba falta dira emen.

(3) Kuadernoan: *alferric damucedei*.

3/ Ez degu gutxi bider
pulpitotik entzun
ezkontza zer modutan
egin bear degun;
Espiritu Santua,
arren indazu lagun
gauza esplikatzeke
konbeni dan modun.

4/ Kristaua, ezkondu eta (4)
nai badezu bizi, (5)
ala konbeni bada
ezin eragotzi;
kontuak atera eta
bear dezu asi,
kuidado onen faltaz
etzabiltzan gaizki.

5/ Kristau guziok bizi
bear degu kontun
Jaunak zer estadura
ots egiten digun;
eskatu umildadez
gau eta egun
arren konbeni dana
egiteko lagun.

(4) Kuadernoan: *Christauac.*

(5) Kuadernoan: *nai dezu bizi.*

- 6/ Guztiai ezkontzarik
etzaie konbeni,
zergatik edo nola
Jaungoikoak daki;
eskatu biotzetik
Jesus maiteari
bide illun onetan
egiteko argi.
- 7/ Ezkontza egiteko
ona eta garbie,
preziso bear degu
Jaunaren grazie;
egin au logratzeko
alegin guztie,
bitarteko arturik
Birjiña Marie.
- 8/ Ezkontzak askorentzat
gurutze pisue,
ala jakintsu guztiak
esango dizue;
zer konbeni dan (6)
atera kontue,
bestela alferrik da
geroko damue.

(6) Fermin Leizaola'ren kuadernoan onela dago,
bañan bi silaba falta dira emen.

- 9/ Ondo rezibitzeko
sakramentu ori,
Jaungoikoaz konforme
bear degu jarri:
asmoak onak eta
animea garbi,
Jaungoikoak berak
agintzen du ori.
- 10/ Ezkongaiak, kontuan
nai zaituet ifini,
abereak bezela
etzaitzeten ibilli:
jakin baño lenago
gurasoen berri,
ezkondutzeko itzak (7)
ez eman alkarri.
- 11/ Enkargatutzen ditut (8)
asko guraso,
umeai onetan
egiteko kaso;
ezkontza gaiztoak
dirala akaso,
munduan izaten da
naigaberik asko.

(7) Fermin Leizaola'ren kuadernoan: *ezkontzeko itzak*.

(8) Fermin Leizaola'ren kuadernoan: *Enkargatzen ditut*.

12/ Ozta ikasi due
musua garbitzen,
beren buruaz dabilte
ezkontzak egiten;
ez det ikusten baña
ala det aditzen,
oraingo gazte asko
zer moduz dabilten.

13/ Kuidadoa izan
aitak eta amak
errespetoz azitzen
seme eta alabak;
Jaunaren bildurrean
ondo bizi danak,
nekez egingo ditu
orrelako lanak.

14/ Ezkongai gaixoak,
ez arren fiatu,
zer konbeni zatzuen
ondo begiratu;
etxean ezpadezu
norekin giatu,
petsona jakintsu bat
bear dezu billatu.

- 15/ Animako artzaiak
kura parrokoak
bere lekuan dauzka
gure Jaungoikoak;
esplikatu garbiro
nork bere kontuak,
aditu eta egin
oien konsejuak.
- 16/ Iñor arkitzen bada
gai onetan dudan,
parroko jaunangana
bear degu juan;
orrek erakutsiko du
kosta gabe duan
kristauak ezkontzeko
zer egin bear duan.
- 17/ Munduan badira
asko ezkutari
dakienak neskatxari
itz egiten polliki;
txoralda gaixoak
xinistu ori,
zenbat engañatzen dan
Jaungoikoak daki.

18/ Esperantza emanik
ezkontza itzakin,
geroko kontu gabe
pekatu eragin;
denbora jua eta
buruari atzezin;
orixe gertatzen da
zenbait gazterekin.

19/ Zarrak ere badira
artan maisuak,
Satanasen eskola,
estudiatuak,
gazteari ematen
ejenplo gaiztoak;
gero pagatzen dute
inozente gaixoak.

20/ Jesukristok dio
ebanjelioan,
pekatu eragiten
duanak munduan,
errota-arri bat
loturik lepoan,
obe lukeala ondatu
betiko itxasoan.

21/ Gaztea, badaukazu
ezkontzako griña,
emandako itzetan
izan zaitez fiña;
albait kunplitzera
egin alegiña,
gero izan ez dedin
sekulako miña.

22/ Batekin itzak eta
bestearekin kontuak,
ez du ori agintzen
gure Jaungoikoak;
barrendik saldu eta
kanpoko musuak,
oiek izan oi dira
Judasen tratuak.

23/ Zenbait ikusten dira
orain begietan,
partikularmente
erromerietan,
gau eta gaberdi
bide erdietan,
pekatu egiteko
peligro andietan.

24/ Mutil erdi mozkorrak
aoak beroak,
oien kontuak aditzen
neskatxa eroak;
nolakoak oi diran
orduko tratoak,
neuri esan dirade
eskarmentatuak.

25/ Pobre eta aberatsak,
guztiak munduan
ibilli klaseari
dagokien moduan;
bizimodu santu bat
egizu munduan,
sartu nai badezu
betiko zeruan.

26/ Amorio garbia,
kariñoa fiña,
ojala ill artean
izango bagiña;
bitarteko arturik
zeruko Erregiña,
alkar ondo estimatzen
egin alegiña.

27/ Zerbait eman dizuet,
kristauak, aditzen,
baña nigan eztira
guztiak kabitzen;
Eliza Ama Santak
zer digun agintzen,
ori ondo egiñaz
guztiok gabiltzen.

EZKIOGAKO ITXUAK
PARATUTAKO BERTSO BERRIAK
ETERNIDADEAREN GAÑEAN

- 1/ Akordatu gaitezen,
munduko jendea,
zer edo nola degun
eternidadea:
asiera bai eta
despedida gabea,
au da, ikaragarritzko
denbora luzea.

- 2/ Begien itxi idiki bat
degu konparatzen
munduko denborea
bestearen alden;
ala ere bizi gera
alkar engañatzen,
zer etorriko zaigun
ez degu pensatzen.

3/ Luzaroko bizirik
ez daukagu emen,
ori gertatzen zaigu
begiaren aurren:
gutxi allegatzen gera
eun da ogei urten,
gazteagorik joan da
igaz eta aurtan.

4/ Ain gutxi izanikan
gure denborea,
alkar ikusi ezinda
bizi da jendea;
oi au penagarritzko
zoramen tristea:
betiko zori onari
ez begiratzea!

5/ Destierro labur au
badijoa aurki,
kontuak aterata
obe degu bizi;
gustoz pasatzeagatik
egun bat edo bi,
ezin larga lekio
zeruko gloriari.

- 6/ Ez da mundu onetan
pena ta dolorerik
lenago edo geroago
joango ez danik;
baña infernuan ez da
alako konturik,
ango pena ta tormentuak
ez dute kaburik.
- 7/ Infernuan sartu zana
orain milla urte,
lenago joanak ere
franko badirade,
onezkero pasa dute
aiek zenbat neke,
baña len ainbat esperantza
oraindik ere.
- 8/ Jainkoak aginduko
balio txori bati
urtean ur tanto bat
kentzeko itxasoti,
orrela agortzeko
potzu andi ori,
elitzake bearko
txit denbora gutxi.

9/ Txoriak agorturik
itxaso ori dana,
infernuan balego
libratzeko esperantza,
gutxituko litzaieke
dadukaten pena,
baña infernua da
fiñik ez duena.

10/ Konparatu dezagun
etxe bat bete gari,
urtean granotxo bat
kendu dedilla orti;
ala ere aituko da
gari pilla ori,
baña eternidadeak
iraungo du beti.

11/ Suak ikutzen badigu
gure gorputzean,
ezin sufritu degu
instante batean;
ea, pekatariok,
kontura gaitean
eternidadeko suak
zer izango diran.

12/ Iñor ikusiko balitz
labe batean erretzen,
guztiok egongo giñake
lastimaz esaten:
«O miserable orrek zer
penak daramatzen!»
Bada oriek utsak dira
infernukoen alden.

13/ Infernuan daudenak
beti daude erretzen,
goseak eta egarriak
desesperatutzen,
alde guztietatik
atormentatutzen,
minutu bateko onik
etzaie gertatzen

14/ Orra nolakoa dan
gaiztoen pagua,
orretara baño len
atera kontua;
obe degu dolorez
pasatu mundua,
gero izateagatik
betiko zerua.

15/ Zeruan ez dago, ez,
penaren kutsurik,
gauza on guziaz
dago kunpliturik;
an ez da arkitutzen
txiki eta andirik
bere bizimoduaz
kontentu ez danik.

16/ Zeruan ez dago, ez,
gose ta egarririk,
ain gutxi trabajuak
iltzeko bildurrik;
Jaungoikoa alabatzen
kontentuz beterik,
eternidade guztiko
an daude jarririk.

17/ Zeruaren bentajak
danak esateko,
kapaz danik munduan
grano bat eztago;
ia saia gaitian
bertara joateko,
orduan jakingo degu
nolakoa dan ondo.

18/ Zerura joateko
ezta beste biderik,
Jaungoikoaren legea
gordetzea baizik;
an ez da ametitzen
pobre ta aberatsik
Jaunaren borondatea
egiten ez duanik.

19/ Alperrik eukiko du
etxea bete diru,
gaizki iltzen bagera
zer balio digu?
Diran guztiak emen
utzi bearko ditu,
zerurako dirurik
iñork bear ez du.

20/ Obe da mundu onetan
izatea pobre,
ez gero eternidadean
infernuan erre;
munduko egunak,
luzena jo ta ere,
txit denbora askokoak
izango ez dirade.

21/ Ia Jauna serbitzen
daigun alegiña,
bitarteko arturik
zeruko erregiña;
munduko gauzogatik
ez galdu anima,
gero izan ez dezagun
sekulako miña. (1)

(1) Bertso-papera: "Tolosan Mendizabalen alar-
gunaren moldiztegia". Bonaparte-ren bertso bildu-
ma, New Library, Chicago.

SEGURA-KO ITXUA

Joakin Luzuriaga Oria

(1824- ?)

SEGURAKO ITXUA
(JOAKIN LUZURIAGA ORIA)
(1824- ?)

Andik eta emendik eskuratuta, lau bertso paper genituan aspalditik, «Segurako itxua» zeritzan batek jarriak.

Ezkioko itxuaren paperetan ez bezela, auetan izen-deiturak esaten zaizkigu: Joakin Luzuriaga. Ta emaztearen izena ere bai: Manuela.

Eldubide oiekin Segurako eliz-artxibora joan giñan, zerbait geiago arki ote genezakean. Ta aztarrenik asko atera genduan.

Segurako itxuak bere bizitza kontatzen digu bertso sail batean, danetan aurrena jarri degun ortan alegia. Ta berak bertso oietan diona, oso egoki dator guk artxi-boan arkitu degunarekin.

Bertsoetan, Seguran jaioa zala esaten zaigu. Ta bataio-agiria arkitu degu: Segurako itxua, 1824/I/15an jaio zan. Joakin Pablo izenak jarri zizkioten. (1)

(1) Segurako 7garren bataio liburua, 198garren orri aldean.

Gurasoak zituan «Manuel de Luzuriaga», Segurakoa, ta «Francisca Ignacia de Oria», Zeraingoa; biak, Seguran bizi ziranak.

Aitaren aldeko aiton-amonak: Juan Bautista ta «Joaquina Antonia de Ariztimuño», Idiazabalkoak. Amaren aldekoak: Martin Joakin ta «Ana María de Arrieta», Zeraingoak.

Aurrena zapataritzan saiatu zan. Onela dio berak:

amabost urterekin
nenguan zapatari...

Bañan laixter utzi zion lantegi orri:

gero soldadutzara
juan nintzan andi...

Garai artan euskaldunak etzeuden soldaduzkara joatera beartuak. Nai zuana bere borondatez joaten zan.

Joakinek amaika urte t'erdi egin zituan bizimodu ortan. Bañan Habanan zala, itxutu egin zan. Medikiak etsipena eman zion:

etzeguala geiago
nigaz soldadurik...

Ta ala, ontzi batean sartu ta onuntz bialdu zuten.

Segurara iritxi zan gizajoa. Sarrera nolakoa izan zan, berak esaten du:

bazetorren negarra
ugari begira...

Ta onela jarraitzen du:

askok artutzen zuten
nigaz errukia,
gero jaso ninduen
miserikordira.

Bañan gogoak ala emanda, bertako neskaxa batekin ezkondu zan, 1856/III/26an. Andre gaiaren izen-deiturak: «Josefa Ignacia de Loinaz». Gurasoak, Martin eta «Manuela de Garmendia» zituan. (2)

Josefa Inazia ori, 1827/VII/18an jaioa zan (3); 28 urte zituan beraz, ezkondu zanean.

Bost seme-alaba izan zituzten: Maria Kandelaria, 1857/II/2an jaioa; Patrizia,

(2) Segurako 8garren ezkontza liburuan, 8garren orri aldean.

(3) Segurako 7garren bataio liburuan.

1858/III/17an; Benantzia, 1859/III/31an; Isabel, 1860/VII/1an; ta Juan Maria, 1961/VIII/29an. (4)

Oietako bat, Patrizia, 1861/II/9an il zan, iru urte osatu gabe. Eriotz agiriaren ertzean, izenaren azpian, onela esaten da: *de la casa de beneficiencia*. Erruki-etxean bizi ote ziran beraz? Ala gaixotu ta ara eramana ote zan aur ori?

Bañan ama ere andik laister il zan, 1861/XI/11an, 34 urterekin. (5) Eriotz agiriak bi txetasun auek ematen dizki-gu: *No testó ta se le celebró el funeral de pobre de solemnidad*. Mundu onek begitarte bigunik erakutsi zien gizagajo aiei!

Eriotz-agiriak ez du esaten zer gaitz mota izan zuan. Senarrak, berriz onela dio bertsoetan:

il zan difuntia
trabajuarekin...

Besterik gabe ere, aien mixeria naiko gaitza bazan noski.

(4) Segurako artxihoan; ez nuan apuntatu zein liburutan.

(5) Segurako 8garren eriotz liburua, 104garren orri aldean.

Itxuak onela adierazten du familiaren
orduko egoera penagarria:

Lau kriaturarekin
nenguan alargun,
nere onen ongilliak (*sic*)
eiten ziran lagun;
bañan ume gaixuak
negar eta lantun:
aita itxua eta
ama kanposantun.

Bañak itxuak jarraitzen duanez:

beste alarguntxo bat
senti nun errian...

Ta arekin ezkondu zan bigarren aldian.
1861/XII/17an uztartu ziran. Lenengo
emaztea il da andik illabete ta sei egune-
ra, beraz. Ez da zer arriturik. Itxuak
dionez:

biarra're bazeguan
nere familian.

Andregaiia «Manuela de Echarri» zeri-
tzan. Bertsoak onela diote:

Nere emaztea da
jaiotzez naparra...

Ta ezkontza agirian, berriz, Leitzan jaioa zala esaten zaigu. (6)

Len esan bezela, Manuela ere alarguna zan; bere senarra izana «Ascensión de Tellería» zeritzan, Zegamakoa.

Itxuak seme bakarra zuan: Juan Maria. Andik pixka batera il zan, 1862/V/24an, bederatzi illabeterekin.

Bigarren a n d r e onegandik etzuan itxuak seme alabarik izan. Obeto esateko, guk ez degu olako iñoren bataio agiririk arkitu.

Itxua ta bere bigarren emazte onek bertso saltzeari ekin zioten, bizimodua ateratzearen. Itxuak onela dio bertsoetan:

arrek panderua jo,
nik berriz gitarra...

Ta au ere bai:

nik gitarria jo ta
zuk papelak saldu...

1863/V/17an konfirmazioak izan ziran Seguran. Konfirmatu ziranetako bat, itxuaren alaba zarrena izan zan: Maria Kandelaria. Zazpi urte zituan orduan. Ta

(6) Segurako 8garren ezkontza liburuan.

agiri ortan esaten danez, goiko arrabalean bizi ziran: *viven en el Rabal de arriba*.

Andik aurrera ez degu famili onen aztarrenik batere arkitu: ez eriotz agiririk, ta ez bataio ta ezkontzakorik.

Onek, gure iritzirako, gauza bakarra esan nai du: famili ura beste erriren batera joango zala bizi izatera...

* * *

Ain zuzen, itxu onen aztarrenak biltzen asi giñanean, lenengo lana Segurako aiton amonai galdetzea izan genduan. Alperrikakoa izan zan ordea. Iñork ere etzekian Seguran itxu bertsolaririk izan zanik ere. Ta orretxengatik izango da: famili ori beste norabaitera joana zalako, Segura utzita...

* * *

Argi ta garbi dago Segurako itxu onek etzuala bertso zaletasuna berezkoa, bizi bearrak erantsia baizik.

Orregatikan, galdeera au egin genezake: Bertsoak berak jartzen al zituan, ala beste bertsolariren batek jartzen zizkion?

Asteasuko itxuai Alzoko Imazek jar-
tzen zizkien. Onen liburuan itxu aientzat
jarritako zazpi bertso-sail arkituko ditu
irakurleak (7); baita beste argibide as-
ko ere. Ta Xenpelarrek ere paratu zuan
itxu oientzat beste sail bat, Salvatoreko
ermitaren bertso famatuak alegia. (8)

Gauza bera izan diteke, beraz, Segura-
ko itxuaren bertsoekin: besteren batek
jarri ta bera ibilli bertso saltzen.

Ain zuzen, itxurak ala dira, bertso auen
euskerari erreparatzen badiogu. Bi euske-
ra daude itxu onen bertsoetan.

Lenengo jarri aldian, itxuak bere bizi-
tza kontatzen digun orretan, euskera mo-
ta bat ikusten da: urtegaz, ditudaz, bis-
tia, nigaz, difuntia, andra, genduzan...
Bizkai kutsuko erak dira oiek.

Ta beste iru paperetan onela irakur-
tzen da: aski, aieka, ebillera, ebilli, eku-
si, zen, juanin dira... Auek Errenteri ta
Oiartzun aldeko esan moduak dira.

Auek danak gogoan artuta, bertso jar-
tzallea besteren bat zala esango nuke.

Ta azkeneko iru paperetan Errenteri
ta Oiartzun aldeko euskera somatu degun
ezkero, ta bertso onak diran ezkerro, Xen-

(7) Auspoa, 68-69-70, 317 garren orri aldetik.

(8) Auspoa, 88-89-90, 304garren orri aldetik.

pelar izango ote da jartzallea? Au ere garai artakoa da, ta alde ontatik beintzat izan ditekena da...

* * *

Segurako itxuaren aitamenak Urruzuren ipui batean arkitu ditugu: Auspoa, 47, 39garren orrialdean. Merezi du emen jartzea. Onela dio:

«Bazuan Praiskok adiskide bat oso maitea, ona ta jakintsua, Aita Santuaren urengotzat zeukana. Probintzi guziak ezagutzen zuana zan, baña alare elikio iñork igarriko nor zan. Gizon au zan Segurako itxua; gizon argia adimentuz, bada esan oi zuan Praiskok, begietako argiak burura iges egin ziola jaun oni. Itxuaren esanak artikulu fedekoak ziran Praiskorentzat».

Ta geroxeago:

«Anemarik ondo zekian Kaiser-en kañoi guziak baño indar geiago izango zuala itxuaren erretolikak Praisko menderatzeko».

Ta *El Día* periodikoan, 1933/XII/17an, onela esaten zuan Artiz'tar Xabier dalako batek:

«Aurreko egunetan baserri batzuetan

ibilia nazu ipui zarren bat edo beste ikasi nai-miñez; ta billatu dedana igorri nainizuke idaz-lan ontan.

Orain berrogetamar urtetik gora gaur ez aña zaletasun bazenuan, ni bizi naizen erri onetan, bertso berrietarako. Itxuak ibilli oi ziran neurtitz oiek zabaltzen. Asteasuko itxua ezagunetakoa zan bertso berri abesten; eta esan didatenez, «Txamaokoan» —Zubieta kalean, 32garren zenbakian— lo egiten-da gelditzen zan. Bazendun Segurako beste itxu bat ere; au napar-pikatu bat omen zan eta Juana Manuela bere andriarekin etorri oi zan. Jai egunetan batez ere erriak, meza entzute lanak bukatuz bat, an arkituko zituan eleiz aurrean andra aguretxo biak alkarri egundoko bertsoak jaurtitzen eta giz-osteari parre eragiten».

BERTSO BERRIAK
ITXU BATEN GAÑIAN JARRIAK

1/ Orain kantu berri bat
biar nuke jarri,
itxu baten kontuak
esateko garbi;
ogei ta zazpi urtegaz
izan nintzan argi,
neure pasadizua
esango det sarri.

2/ Seguran jaio eta
gaztetatik asi,
amabost urterekin
nenguan zapatari;
gero soldadutzara
juan nintzan andi,
gerozti nola naizan
Jaungoikuak daki.

3/ Ibilliati gazte
eta panparrorik,
ez dago zer fiatu
munduan geiegi; (1)
soldadu egin ditudaz
amaika urte t'ardi,
aizkenian Habanan
itxutu nintzan ni.

4/ Gertatu nintzarian
bistia galdurik,
fakultatibuak
etsipena emanik,
etzeguala geiago
nigaz soldadurik,
bialdu ninduen
ontzian sarturik.

5/ Allegatu nintzarian
nereonen errira,
bazetorren negarra
ugari begira;
askok artutzen zuten
nigaz errukia,
gero jaso ninduen
miserikordiâ.

(1) Bertso-paperak: *guclegui*.

- 6/ Neure errian ala
errezibitzia,
gizon pobriarentzat
ai zer suertia;
baña nola nenguan
persona gaztia
goguak eman ziran
andra bat artzia.
- 7/ Ezkondu nintzan gero
neskatxa batekin,
sei urte egin genduzan
biok alkarrekin;
il zan difuntia
trabajuarekin,
erakutsi dezala
Kristok bere glori.
- 8/ Lau kriaturarekin
nenguan alargun,
nere onen ongilliak (*sic*)
eiten ziran lagun;
baña ume gaixuak
negar eta lantun:
aita itxua eta
ama kanposantun.

- 9/ Bost pena pasatzeko
jaio nintzan mundun,
biotza triste eta
begiyetan illun;
neure sentimentuarekin
osasunian bigun,
konsuelo andirik
ez nedukan iñun.
- 10/ Neronek pena eta
tristuren erdian
beste alarguntxo bat
senti nuen errian;
berakin ezkondu naiz
bigarren aldian,
biarra ere bazeguan
nere familian.
- 11/ Nere emaztea da
jaiotzez naparra,
buruz abilla eta
oñazko azkarra;
arrek panderua jo,
nik berriz gitarra,
eztegu zartzaruan
bizimodu txarra.

12/ Neure senar maitia,
eskerrikan asko,
itxuak gauza bat
ustez biarra du:
lazarillua ona
laguntzeko badu,
bestela pasauko du
miseria franku.

13/ Itxu aurreko txarrakin
ezta fiatzeko,
nik andra ona daukat
zuzen giatzeko,
gauza onikan badu
laister billatzeko,
illuntzian goiz ogera
erretiratzeko.

14/ Munduan badirade
itxuak eroso,
len aitzen banuan
orain dakit oso;
baña zer egingo det?
pazientzian paso,
zuretzako badet nik
kariñorik asko.

15/ Neure andria ez da
buruti mankia,
erderaz ere badaki
euskaldun garbia;
adiskide danian
kopeta argia,
eta exian daukat
txit agintaria.

16/ Nik itxuarentzako
daukat errukia,
zergaiti dan gauza txarra
ezin ikusia;
sartzen da pozuan da
jotzen dau arria,
argaiti laguntzeko
biar du argia.

17/ Bistarik ez duena
beti illunpian,
sarritan gertatzen da
argiaren mendian;
ala ere lanik asko
gaurko egunian,
ongi konpontzen gera
gauza degunian.

18/ Itxuaren artian
argia alkate,
kontu egizu geugaz
nonbait ala gaude;
batzuetan tristura
bestietan alegre,
osasuna badegu
kontentu ala ere.

19/ Ni naiz Joakin eta
zu berriz Manu,
zurekin ezkondua
eztot bada damu;
nik gitarria jota
zuk papelak saldu,
oraindi perra asko
bear degu artu. (2)

(2) Bertso-papera: "Tolosa: Imp. de E. López".
Gregorio Mujika zanaren bertso bilduma, Donos-
tian.

BERTSO BERRIAK
SEGURAKO ITXUAK ETA BERE
ANDRIAK ELKARRI JARRIAK

1/ Segurako itxuak
bere andriari
pensatu du jartzia
bertso bat edo bi;
bañan esan dutenez,
gauzak badiruri
ordañak bialduko
dizkala berari.

2/ Itxuaren andriak
orra errespuesta,
ordañak bialtzia
etzait asko kostatzen:
paperak salduzko
jarri zagon festa,
bestela sakelian
txanponikan ezta.

3/ Andria daukat bizi-
modua sortzeko,
bañan eztu baliyo
paperak saltzeko,
ezta ere bertsuak
sustantziz jartzeko;
ai zer alibiyua
txanponak artzeko!

4/ Segurako itxua
ernegatzen dago,
eztala gauza diyo
andria geiago;
nonbait gaztiagua
ni bañon naiago,
oraiñ bestien billa
asi dala nago.

5/ Ederra bota digu
oraingo ditxua,
bañan etzait ajolik,
artzen det petxua;
gaztien billa asi
zaiola itxua,
errezelo txarrian
jarri da atxua.

- 6/ Klaro esango diyot
oni beriala
errezelo txarrikan
ortan ez derala;
artu naiagatikan
gaztiekin gala,
nik eztet uste iñor
onen zale dala.
- 7/ Andre leiala daukat,
ni fijo natzaio:
au baño oberik ezta
neretzako jaio;
itxua ere ongi
portatuko zaio,
zurrutarentzat diña
ematen bazaio.
- 8/ Juan dan egun batian
koleran dit esan:
duro bat plantatzeko
zurrut egiñ dezan;
jakiñ izan banuen
au nolakua zan,
egundaño nerekiñ
ezkonduko etzan.

9/ Jolas onekiñ beti
demandan gabiltza,
atso guziyak ere
burlaka dabilta;
denbora juan onduan
orrenbeste itza;
pozik ezkondu ziñan,
alferrik zabilta.

10/ Sagardotegirako
onek daukan griña,
astelenetan egun
guziya jakiña;
klaro esan biar det
nik daukadan miña:
iñola eziñ sortu
onentzako diña.

11/ Astiartian egun
guziya kantatzen
andik aurrera ere
eztiyot faltatzen;
orreatatik korputza
nik alimentatzen,
lana franko bestela
orla aguantatzen.

12/ Zenbat baso sagardo
eraten zituen
erreparatutzeko
asmuak nituen;
egun artan iya bost
pitxar bazituen,
arriturikan nago
non sartzen dituen.

13/ Galduko lizkirake
milla bat kreditu,
gezurrik esan gabe
ainbeste banitu;
baldin nai badezute
egiya aditu:
pitxar bat eran ta bost
kontatutzen ditu.

14/ Begira zaiozute:
au gilbor aldia!
governatutzen dala
badu siñalia;
orrela esateko
ezta ain jalia,
bañan beti mokadu
onaren zalia.

15 Egiya esango det,
gañera arrazoiz:
berak maiz jaten ditu,
neretzako iñoiz;
alimentua fiña
biat zenbait sasoiz,
eskatzen diyot bañan
eman eztakit noiz.

16/ Goizero baso bat ur
esponjaz nastuta,
gañera bi kopatxo
berari ustuta;
bestela plantatzen zait
kopeta beztuta,
ain da atrebidua
lotsarik ezta-ta.

17/ Ebilli gabetanik
emen farragarri,
obe luke ixildu,
orra esan garbi;
koleratzen erraza
nago izugarri,
gitarra lertuko det
anka-pian sarri.

18/ Zerbait esanagatik
elkarren artian,
okasiyorik gabe
konpondu gaitian;
bañan gitarra laja
ezazu pakian,
baldin austen badezu
zeretzat kaltian.

19/ Orra emeretzi bertso
eta milla grazi,
elkar estimatuaz
nai genduke bizi;
txanpon bana paperak
artuta ikasi,
ontatik biar degu (1)
zerbait irabazi. (2)

4 de Agosto 1874, 500 ejs. (3)

(1) Bertso-paperak: *ontatu bear degu.*

(2) Moldiztegi-izenik gabeko kanta-papera, Jose Manterola-ren bertso-bilduma, Donostian.

(3) Eskuz paperari erantsia.

4 Agosto 1874, 500 ejs. (1)

BERTSO BERRIAK

1/ Bertso berri batzuek
bear ditut jarri,
nere andriarentzat
eskarmentagarri;
iñork jakin nai badu
itxuaren berri,
nola bizi geraden
esango det sarri.

2/ Bizimodu oberik
iñork ere al du?
Zuk gitarra jotzen da
nik paperak saldu;
zori onian ziñan
mundura azaldu,
Manurekin tratuan
etzenduen galdu.

(1) Paperari eskuz erantsia.

3/ Tratu ona dedala
andriak esan du,
zu ere nai bezin len
etziñan ezkondu;
festaz erromerian
alkarri lagundu,
itxuaren giari
naiago omen du.

4/ Itxua giarien
bearrian dago,
argatik jarri nintzan
ni zure anparo;
nai duenak aditu
orra esan klaro:
zutzaz urrikalduta
ezkondua nago.

5/ Anparatzalle ona
daukat giariya, (2)
belarri biak ere
gortu dizkit iya;
upela baterako
ai zer kantariya,
itxuraren kontrako
fandangolariya.

(2) Bertso-paperak: *dauka giariya*.

6/ Segurako itxua
da nere senarra,
kantatzeko badezu
Manuren bearra;
zorro bat galtzarbean,
besoan gitarra,
etzenduen ikasi
ofizio txarra.

7/ Joakin Seguratikan
Habanara jua zen,
deskalabro aundi bat
neretzat izan zen;
ikasi ez banuen
gitarra dantzatzen,
Manu itxuarekin
ezkonduko etzen.

8/ Orain esan didazu
egia klarua,
gitarrak bearko du
zure anparua;
buruz abilla zera,
ankaz agurua,
gaztelu baterako
ai zer soldadua!

9/ Nik esaten dedana
zaudezte aditzen,
dantzan ere badaki
lijero ibiltzen;
damurik asi zaio
illia urdintzen,
ordu bete bear du
alkitik mugitzen.

10/ Urdintzen asiya naiz,
belarri bat gortu,
lijero ibiltzeko
ezurak gogortu;
zedorrek ezkontzeko
ninduzun beartu,
gazteagua zertan
etzenduen artu?

11/ Gaztea artu banu
ez negoen gaizki,
Manu Joakinentzat
obea da noski;
neretzat izandu da
aukerarik aski,
ollo zarraren saldak
sustantziak dauzki.

- 12/ Zertan ari zerade
andria tentatzen?
Olo zarraren saldak
du alimentatzen;
enpeñatu ziñaden
gaztea billatzen,
besterik izan balu
nere zale etzen.
- 13/ Lau andre alargunak,
iru dama gazte,
aukeran neukazkien
bata bezin beste;
aiek ezkongai daude,
gu senar da emazte;
bisita egitera
etorri zaitezte.
- 14/ Gizona, ortaraño
txoratu al zera?
Zertako konbidatu
oriek etxera?
Etortzen badirade
gu bisitatzera,
tragorik egin gabe
juanin dira atzera.

15/ Datorrena ikusi,
itz egiñ onrado,
projimoa amaten
egizu kuidado;
jarduten nuelako
aiekin lenago,
zeloak dituzula
pentsaturik nago.

16/ Itxuak dituztenak
dirade ezagun:
begia triste eta
kopetea illun;
orrelako gaitzari
Jaungoikoak lagun
biok bata bestea
anpara dezagun.

17/ Orain eskerrik asko
eta milla grazi,
gaizki esana barka,
Manuela Inazi;
gure berri oraindik
ez dute ikasi,
alkar estimatuaz
bear degu bizi

18/ Orra emezortzi bertso
berri mundurako,
konbeni diradenak
gure modurako;
bere andriarekin
Joakin Segurako,
izan bitez orien
eskarmenturako. (3)

(3) Jose Manterola zanaren bertso-bilduma, Donostian, moldiztegi-izenik gabeko bertso-papera.

BERTSO BERRIAK

- 1/ Bertso berri batzuek
aurtengo urtian
zabaldu al banitza
askoren artian;
kantatutzera nua
instante batian
itxuak zenbat pena
sufri lezakian.

- 2/ Itxuaren bizitza
penagarrizkua:
non dabillen jakiñ ez,
beti arriskua;
luzatuagatikan
andriak eskua,
anbat irukiko du
kariño freskua.

3/ Au da nere penaren
bigarren partia:
aski det ostatuan
mayera jutia,
itxuaren aieka
ezurrez betia,
andriak egingo du
aragi jatia.

4/ Gizona engañatzeko
badu baloria,
etzaio mudatuko
asko koloria;
luzatuagatikan
nik tenedoria,
andriak ezpañetan
nik bañon obia.

5/ Nere bizi moduaz
asi naiz tentatzen;
mayian eztirate
gustorik ematen;
itxua ezurrarekin
agiñak nekatzen,
andria berriz farrez
ezpañak txupatzen.

6/ Maleziyan sartu da,
urtez aberastu,
kantuan laguntzeko
petxutikan estu;
ardo zarra erateko
boladua nastu,
ori bakarrik beste
biziyorik eztu.

7/ Tamañan eraten du
ematen zaiona,
ardo piska batekin
esponjak txanpona,
gorputzaren gustua,
alimentu ona,
gastuak galdu dezan
beldur det gizona.

8/ Gizonarentzat badu
makiña bat tatxa,
itxua naizelako
onenbeste mantxa;
berak ankarik eziñ
lurretikan altxa,
kompasian ontzen du
barriaren martxa. (*sic*)

- 9/ Bireko ebilleraz
esan det klaruan:
piska bat mugitzen da
nere anparuan;
eztago itsusiyá
bere estaduan,
nai duenak ekusi
ona non daguan.
- 10/ Lenguan Andoañen
bertan gosalduta,
etxerako ustian
paperak salduta,
panparroi juana da
sokari elduta,
gizona ta astua
birian galduta.
- 11/ Abiyatu giñaden
Andoaíndik gora,
andriak atera du
onelako moda,
astua erdiyan da
ni arren ondora,
biyak galduta joan da
eztakigu nora.

12/ Andriaren atzetik
isillik astuak
burutikan atera
ditu krabestuak;
soka lengo birian
zeraman eskuak;
itxuak eztakazki
giyari gaiztuak!

13/ Astua kamiyotik
agudo atera,
gosiak zeguen ta
belarra jatera;
ni ondotik ojuka:
«Ura non ote da?»,
beldurrak erortzeko
lezeren batera.

14/ Bizitzian baneukan
milla sentimentu:
andriari ojuka,
astuari kontu;
onenbeste naigabe
gorputzian artu,
nai beziñ len ez giñan
Billabonan sartu. (1)

(1) Bertso-paperak: *sortu*.

- 15/ Falta obserbatuta
andria ori jira,
astua an ote zen
sokari begira,
maldeziyua eginta
moñuari tira;
orra bizi modua
sortzeko segira!
- 16/ Joakin Luzuriaga-k
Manuela emazte,
biziyo berdin gera
bata beziñ beste;
kantuz eztizut esan
merezi ainbeste,
ala ere emen nator
barkaziyo eske.
- 17/ Orra bertso berriyak
nik errematia,
eder al deritzazu
oiek esatia?
Biyok biarko degu
geren suertia,
gure espirtuak
dirauen artia. (2)

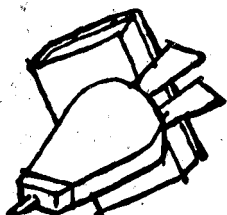
(2) Bertso-papera, moldiztegi-izenik gabea, Bibliothèque Nationale, Paris. Eskuz auxe jarri diote: *reçu en 1869.*

ORAINDAÑOKO LIBURUAK

1. *R. Artola*: Sagardoaren Graziya (*Aitua*).
2. *M. Soroa*: Gabon, Au ostatubal, Anton Kaiku. (*Aitua*).
3. *F. Apalategi*: Euskal mutillak armetan, I. (*Aitua*).
4. *Pepe Artola*: Ustez laguna detan. (*Aitua*).
5. *P. M. Urruzuno*: Euskalerritik zerura. (*Aitua*).
6. *T. Alzaga*: Ramuntxo. (*Aitua*).
7. *R. Azkarate*: Galtzaundi. (*Aitua*).
8. *A. Apaolaza*: Patxiko Txerren.
9. *B. Iraola*: Oroitzak.
10. Errege eguneko bertso sayoa (1962). (*Aitua*).
11. *P. Larzabal*: Bordaxuri. (*Aitua*).
12. *Bilintx*: Bertso ta lan guziak. (*Aitua*).
13. *M. Izeta*: Dirua galgarri. (*Aitua*).
14. *P. Larzabal*: Iru ziren.
15. Ezkontza galdutako bertsoak, I.
16. *A. M.ª Zabala*: Gabon gau bat.
17. *A. M.ª Labayen*: Malentxo alargun!
- 18-19. *A. Zavala*: Txirrita. (*Aitua*).
20. *F. Goñi*: Lurdesko gertaerak.
21. *P. Larzabal*: Herriko bozak.
22. Bertsolarien txapelketa (30-XII-1962).
23. Aizkolariak.
24. *F. Imaz*: Bertso guziak.
25. *A. P. Iturriaga*: Jolasak.
26. *A. M.ª Zabala*, *A. Larraitz*, *Mir*: Periyaren zalapartak.
27. Azpeitiko Premiyoaren bertsoak. (*Aitua*).
28. *B. A. Mogel*: Ipui onak.
29. *T. Alzaga*: Burruntziya.
30. *G. Anduaga*: Egunsentiko txoria.
31. *M. Soroa*: Baratzen.

32. *M. Elicegui, A. Zavala*: Pello Errotaren bizitza.
33. *M. Elicegui, A. Zavala*: Pello Errotak jarritako bertsoak.
34. *P. Larzabal*: Senpere-n gertatua.
- 35-36. *J. V. de Echagaray*: Festara.
37. *A. Cardaberaz*: Euskeraren berri onak.
38. *S. Salaverria*: Neronek tirako nizkin. (*Aitua*).
39. *Bertsolariak*: Amar urteko bertso-paperak.
- 40-41. *J. R. Zubillaga*: Lardasketa.
42. *Uztapide*: Noizbait.
43. Bertsolari-txapelketa (1-I-1965).
44. *P. Larzabal*: Hilla esposatu.
- 45-46. *J. M. Satrústegui*: Bordel bertsolaria.
47. *P. M. Urruzuno*: Iru ziri. (*Aitua*).
48. *P. Barrutia, Sor Luisa, X. Munibe*: Teatro zaarra.
- 49-50. *A. Zavala*: Pello Errotaren itzala.
51. *P. M. Urruzuno*: Ur-zale baten ipuiak.
- 52-53. *G. Anduaga*: Bertso-bilduma.
54. *A. Zavala*: Fernando Amezketarra bertsolaria.
55. *Basarri*: Laugarren txinparta.
56. *A. Zavala*: Udarregi bertsolaria.
- 57-58. *C. Beobide*: Asis'ko Lorea.
59. *A. Zavala*: Axentxio Txanka bertsolaria.
60. *A. Zavala*: Errikotxia, Itxaspe ta beste zenbait bertsolari.
61. *A. Zavala*: Gaztelu bertsolaria.
62. *A. Zavala*: Zarautz'ko Zaldubi bertsolaria.
- 63-64. *A. Zavala*: Juan eta Pello Zabaleta bertsolariak.
65. *J. M. Satrústegui*: Luzaide'ko kantiak.
66. *A. Zavala*: Iru bertsolari.
67. Bertsolari-txapelketa (11-VI-1967).
- 68-69-70. *A. Zavala*: Alzo'ko Imaz bertsolaria.
- 71-72. *A. Iturriaga*: Ipuiak.
73. *A. Zavala*: Iru anai bertsolari.
- 74-75. *A. Zavala*: Errenteria'ko bertsolari zaarrak.
76. *A. Zavala*: Alza'ko bertsolari zaarrak.
- 77-78. *A. Zavala*: Paulo Yanzi ta bere lagunen bertsoak.
- 79-80-81. *A. Zavala*: Lexo bertsolaria.
82. *A. Zavala*: Juan Maria Zubizarreta bertsolaria.
83. *A. Zavala*: Motza, Zulaika ta Ugalde bertsolariak.

84. *M. Matxain*: Uste gabeaz.
85. *Xalbador*: Ezin bertzean.
- 86-87. *A. Zavala*: F. Iturzaeta bertsolaria.
- 88-89-90. *A. Zavala*: Xenpelar bertsolaria.
91. *A. Zavala*: Txapel bertsolaria.
92. *I. Alkain* — *A. Zavala*: Alkain aita-semeak.
93. *A. Zavala*: Zubeltzu ta Saikola bertsolariak.
94. *A. Zavala*: Atano ta Estrada bertsolariak.
- 95-96. *A. Zavala*: Azkoitia'ko zenbait bertsolari.
97. *A. Zavala*: Bidasoa aldeko bost bertsolari.
- 98-99. *Inozentzio Olea*: Goierriko lorak.
100. *Manuel Lasarte*: Bertso-mordoxka.
- 101-102. *A. Zavala*: Txirritaren bertsoak. I.
- 103-104. *A. Zavala*: Txirritaren bertsoak. II.
105. *Jose Inazio Etxeberria*: Mendi-gañetik.
106. *A. Zavala*: Pastor Izuela. — Ezkioko ta Segurako itxuak.

AUSPOA
LIBURUTEGIA

IMPRESO EN ESPAÑA